הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר מדע

אור שמח על משנה תורה, הלכות עבודה זרה וחוקות הגויים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות עבודה זרה וחוקות הגויים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-עבודה-זרה-וחוקות-הגויים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ג 4
פרק ב 4
הלכה ה 4
הלכה ז 4
פרק ג 10
הלכה ב 10
הלכה ד 10
הלכה ח 10
הלכה ט 12
הלכה י 13
פרק ד 14
הלכה א 14
הלכה ב 17
הלכה ו 18
הלכה ז 18
הלכה יא 18
הלכה יב 21
פרק ה 22
הלכה ג 22
הלכה ד 22
הלכה ז 22
הלכה ח 23
הלכה יא 23
פרק ו 23
הלכה א 23
הלכה ג 23
הלכה ז 24
הלכה ח 24
הלכה ט 24
הלכה י 24
פרק ז 25
הלכה ג 25
הלכה ו 26
הלכה יב 27
פרק ח 27
הלכה א 27
הלכה ב 33
הלכה ג 34
הלכה ז 36
הלכה יא 37
הלכה יב 38
פרק ט 39
הלכה ח 39
הלכה יא 39
הלכה יג 41
פרק י 41
הלכה ד 41
הלכה ו 42
פרק יא 42
הלכה א 42
הלכה ה 42
פרק יב 43
הלכה ג 43
הלכה יד 43
הלכה טו 43

פרק א

הלכה ג

והוא עובד עמהם כו'.

נ"ב כן במדרש רבה פרשה וילך ל"ט טל ילדותיך לפי כו' שיש בידו עון עו"ג שהייתי עובד כל השנים האלה כו' אף עונותיך פורחים באויר:

והבדיל לוי כו'.

נ"ב יומא פ"ג דף כ"ח שלא פסקה ישיבה במצרים כו'.

עד שארכו הימים כו' וחזרו כו' ולעבוד עו"ג כמותן:

במכילתא על פסוק דוהיה לכם למשמרת באורך ומביא קראי דיחזקאל ך' וימרו בי כו' ואת גלולי מצרים וכן מפורש ביהושע כ"ד והסירו אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ד'.

חוץ משבט לוי כו'.

נ"ב ספרי פרשת בהעלותך פסקא י"ח עיי"ש. ופרשת ברכה סימן ט. עיי"ש בהגהות הגר"א מדרש נשא, לכך חזר הכתוב ומנה לראובן ושמעון ולוי כו' שלא עבדו עו"ג עיי"ש וכן במדרש שיר השירים על פסוק כולך יפה רעיתי ומום אין בך ומדרש במדבר פרק ג' ובהעלותך פרק ט"ו עיי"ש. ויעוין פרק י"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ב לענין מילה כזה.

פרק ב

הלכה ה

ומחשבה של אפיקורוס לעו"ג.

נ"ב פ"ק דחולין דף י"ג. ובכסף משנה הכי אמרינן בפרק נ"ב אחד דיני ממונות דף ל"ח עיי"ש ומ"ש היינו באפיקורוס ישראל דפקר טפי, נ"ב ולכן ברבשקה כתיב ולא ענו אותו דבר כי מצות כו' לא תענוהו דהוי אפיקורוס ישראל ופקר טפי.

הלכה ז

ואלו הן דיני המגדף אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אלף דלת נון יוד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים שנאמר ונוקב שם ד' כו' ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א כו' ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל.

הכסף משנה הביא השגות רמ"ה לחכמי לוניל, וכעת זכינו שיצא לאור בדפוס פאריז

ספר האגרות לרמ"ה ושם הובא באורך. ונראה כי חסר ע"ז מה שהשיבו חכמי לוניל אך כאשר הבינותי ראיתי כי גדולת הרמ"ה גרמה לו שלא לחפש בזכותו של רבינו, וכך לשונו באגרותיו, ולענין מגדף קאמר אין המגדף חייב סקילה כו' שהוא אלף דלת, הא וודאי טעותא הויא, ואשתמיטתיה הא דתנן בפרק שבועת העדות באלף דלת ביוד הא כו' הרי אלו חייבים, ותני עלה המקלל בכולן חייב דברי ר' מאיר וחכמים פוטרים, וכ"ת התם כגון דאמר אלף דלת לחודא ולא אמר נון יוד לא ס"ד כו' עיי"ש באורך ודקאמר נמי ויברך אותו בשם מן השמות שאינן נמחקים שגגה היא כו', [כקושית הלחם משנה] וכי תימא מכדי נפקא לן עד שיברך בשם משום דכתיב בסיפא דקרא בנקבו שם, והתם שם סתמא קתני', לא ס"ד דמכדי מנא ליה לרמב"י דהמקלל אביו ואמו בכנוי פטור מכולן, לאו מהאי קרא, וש"מ דהאי דכתיב בסיפא דקרא שם המיוחד הוא, תדע דהא תנן התם בשבועות המקלל אביו ואמו חייב בכולן דברי ר' מאיר וחכמים פוטרים, ואמרינן בגמרא מאן חכמים רמב"י דיליף לה מבנקבו שם, אלמא דשם המיוחד קאי. ובדף מ"ו תמצא תשובת חכמי לוניל והיא חסרה, ובצד פ"ג השיב רמ"ה ז"ל, לא הוה יכלינין לדחויי ולאוקמא פלוגתא דרבנן אסיפא דקתני ובכל הכנויין לחוד כו', דהמקלל בכולהו אכולהו משמע, ותו דעל כרחין א"ד כנוי מקרי כו' דמאחר דאשכחן דאלדים הוי כינוי, כדגרסינן בפרק ד' מיתות כו' דבר אלדים לי אליך ומה עגלון מלך מואב כו' דשמעת מיניה דאלדים הוי כינוי כ"ש א"ד, ותו בר מן דין הא תנן בהדיא במקדש אומרים השם ככתבו ובמדינה בכנויו ובכינוי הוא א"ד כו' וגם הרב מודה בה בהלכות יסודי התורה כו' ובתפילה ובב"כ עיי"ש באורך גדול, ודקא דייק מר כו' ואלו גבי שם, שמברך בו לא כתוב ש"מ כו' לא בעינן שם המיוחד כו' דמכדי מנא ליה לר' מנחם כו' דהמקלל אביו ואמו פטור לאו משום דסיפא דקרא וש"מ דהאי דכתיב שם בסיפא דקרא שם המיוחד הוא כו' ומרמב"י נשמע לרבנן כו' והאריך בפלפולים עוד ובהשגות על תשובתם עיי"ש.

ואני אומר במחילה מכבודם, כי מה שקצרתי משדמות תנובת דברות קדשו של רבינו משה כי המה קודש לד' ואנן כהני משולחן גבוה זכינין. ראשית דבריו, כי כל השבעה השמות שאינן נמחקין קרוין שמות מיוחדין, וזה לשונו בפירוש המשנה לשבועת העדות, אבל אלף דלת ויו"ד ה"א ושין דלת וצבאות א"צ לאמר כי הם שמות מיוחדין וכמו כן אלדים, וכן כתב פה בחיבורו שבהלכה ז' כתב ויברך אותו בשם מן השמות שאינן נמחקין, ובהלכה ט' כתב מי שגידף את השם כו' אינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדין ועיין כסף משנה ובהלכות ק"ש פ"ג הלכה ה' וכן הכנויין כגון רחום כו' אבל השמות המיוחדין כו' ובהל' סנהדרין פרק כ"ו ואחד המקלל עצמו כו' אינו

לוקה עד שיקלל בשם מן השמות כגון י"ד ואלדם ושין דלת וכיוצא בהן או בכנוי מן הכנויין כגון רחום וחנון וקנא וכיוצא בו. ופרק שני מהלכות שבועות כתב אחד הנשבע או שהשביעו אחר בשם המיוחד או באחד מן הכנויין כגון שנשבע במי ששמו חנון או ששמו רחום. הרי נתבאר ונתברר כי השבעה שמות קרוין שמות מיוחדין וטעמא דהמה מיוחדין להבורא יתעלה, דהאם מצאנו לנברא שיקרא צבאות או שי"ן דל"ת או יו"ד ה"א, וזה נועם לשונו של רבינו בפירוש המשנה, אבל א"ד ויו"ד ה' וש"ד וצבאות אין צריך לאמר כי הן שמות המיוחדין, כי המה מיוחדים להבורא יתעלה בלבד. [וכמו כן אלדים] אף דאלדים מצאנו לע"ז ולדיין, היינו כי באמת שם עצם אלדים הונח רק על הבורא כוח כל הכוחות הכולל יחד ומשגיח על הכל עליו הונח שם אלדים, ובשם זה התחיל תורתו, רק לפי טעות הדורות שקצצו בנטיעות ולפי דמיונם שגם הע"ז משפעת, לפי דמיון כוזב זה היא אלדים ובעל כוחות וכן אמרו בספרי אלדים אחרים, שאחרין עושין אותן אלודות, וכן הושאל זה השם לדיין ולמלאך כי המה ממונים על כוחות לשפוט או לעשות נקמה, וזה כמו שעיקר שם יד הונח על יד האדם. ואח"כ הושאל על גולמי כמו ידות הכלי. [ואין נ"מ רק ברבים כי במה שהמה בעצם הרבים בא בסימן זכר כמו ידים, ובמה שהוא בהשאלה, הרבים בא בסימן נקיבה ידות הכלים] ומהאי טעמא משני הירושלמי שפיר בפרק המפלת על קושיית הך דמייתי גם בתלמודין דקאמר טעמא דר"מ הואיל ונאמרה בהן יצירה כאדם אלא מעתה המפלת הר תהא טמאה לידה דכתיב יוצר הרים ומתרץ הירושלמי שכן תמן כתוב בהן יצירה בתחילת ברייתו של עולם, היינו שאח"כ הושאל שם יצירה גם להר, אבל עקרו הונח לבעל חי בעל צורה, כן שם אלדים הונח בעצם בלשון על הבורא יתברך. והמלאך נקרא בשם איש בפרשת וירא ובפרשת וישב, והדיין שופט, רק כי הושאל גם על כל מי שיש לו כח אלדי', לכן גם הוא קרוי בשם המיוחד, וזה תמצא לחד מאן דאמר דגם שם הויה האמור במיכה חול שזהו לפי טעותו של מיכה, וזה טעם דברי רבינו בפירוש המשנה שכתב וכמו כן שם אלדים, ודלא כמו"ש הכסף משנה ז"ל פ"ב מהלכות עו"ג ומ"ש רבינו עד שיברך בשם כו' המיוחדין כו' היינו המיוחדין שלא להימחק עכ"ל. וכבר ביארנו שהמה מיוחדים להבורא יתעלה ועליו הונחו בעצם בלשון ועל הנבראים המה בהשאלה וכנויים מקרי מה שמכנים להבורא במדותיו אבל הנחת הלשון בעצם אינם עליו, כמו רחום שורש שלו רחם ועל מי שיש לו המדה קרוי על שמה - כמו הפועל על הפעולה - בשם רחום, רק מפני שאנו מוצאים המדה הזו אצל הבורא יותר מאצל כל הנבראים, אנו מכנין אותו על מדה זו, לכן אין זה רק כינוי, ובזה נשלם הקדמה ראשונה.

הקדמה ב כי כל השמות שקוראים הגוים בלשוניהם להשם, הוא אין לו קדושה כמו שם הקודש רק נמחק והוא רק כינוי כמו רחום וחנון, כן כתב בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין הואיל והוא חייב אם קלל בכל הכנויין כך אם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראים בהן להקב"ה הרי הן ככל הכנויין, ולכן פסק בהלכות מלכים פרק ט' בן נח שבירך את השם בין שבירך בשם המיוחד [היינו כל השבעה שמות שאינן נמחקין] בין שבירך בכנויו בכל לשון חייב משא"כ בישראל, היינו דשם שקוראים בו הגוים הוי רק ככנוי רחום או חנון שנמחקין.

ומה נאות לפי זה פירוש הגמרא שם שם מלמד שהשם וכל כנוייו מונחין בארון לפירוש רש"י דכל השמות כתובין למה לא כתב עד כאן, ולפירוש רבינו דכנויין מקרי מה שנקרא השי"ת בכל לשונות הגוים אתי שפיר שעפ"י הנסבה הרעה שנפל הארון שבי ביד פלשתים כתבו איך נקרא השי"ת בכל לשונות הגוים, ולכן לא נזכר רק בעת שהעלהו דוד, כי בפקודת שמואל הרמתי נתנו שמות של הגוים אשר נקראים כנויים בארון ד'.

הקדמה ג הוא כי אף שביארנו שז' שמות קרויים מיוחדים ורחום וחנון וכיוצא בו הם כנויים, בכ"ז הן הנה שמות להבורא, וכנויים להבורא יתברך, אבל כנוי לשם המפורש הוי רק שם א"ד, וכמאמרם ז"ל לא כשאני נכתב אני נקרא, אני נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באלף דלת, ולכן תמצא בסוף תמיד אלא שבמקדש היו אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכנויו, היינו במה שמכנין להשם, אבל לא במה שמכנין להבורא, וזה שדייק בכנויו, היינו של השם, ושמור הדבר, כי המחליף כנוי זה בזה הוא כמחליף קודש קדשים בקודש, שכנוי של השם הוא שם שאינו נמחק, וכנוי של הבורא הוא נמחק.

וכיון שנתברר כל זה נחזור לדבריו הקדושים, ונבין שיטתו בפירוש המשנה לשבועת העדות כתב והמחלוקת בין ר' מאיר וחכמים בכנויין לבד וברחום וחנון שזכר אחריהם היינו אחרי השמות. אבל אלף דלת כו' א"צ לומר כי הם שמות מיוחדים וכמו כן אלדים ומה שאמר ר' מאיר המקלל בכולן חייב רצונו לאמר מברך השם באחת מהן חייב סקילה [ולא בשם המתברך] הרי דרבינו פירש פלוגתתן על כנויים ועל רחום וחנון וכן על ארך אפים ורב חסד. ונראה כי טעות סופר נפל וצ"ל. וברחום וחנון ובשזכר אחריהם היינו ארך אפים כו' ועל כרחין דרבנן ור' מאיר פליגי עליהן בשם המברך, דאילו במתברך לא פליג ר' מאיר, וטעמו כמו שפירש הרמ"ה משום דכתיב בנקבו שם יומת, סתמא כתיב שם, וזה לרבנן כל שם שאינו נמחק ושם המיוחד במיתה היינו כל השבעה שמות. ומה דמייתי הרמ"ה ממקלל אביו ואמו דר' מנחם ב"י הכי נמי בעי שם המיוחד, אה"נ דכוונתו כל שם שאינו נמחק, דאיהו מיקרי מיוחד, דאם הוי בעי שם הויה, הוה ליה

למימר שם המפורש אלא ע"כ כל ז' שמות, ורק ברחום וחנון וארך אפים פליג ופטר דיליף מבנקבו שם יומת, וכן כתב ג"כ בהלכות ממרים, עד שיקלל בשם מן השמות המיוחדים ולכן פירש המקלל בכולן בשם המברך, דוגמא דהמקלל אביו ואמו דפליגי דבשם המברך אביו פליגי. ומה דאמרינן בסנהדרין דף ס' עומדין מנלן דאמר קרא ואהוד בא אליו כו' והלא דברים קל וחומר ומה עגלון מלך מואב שלא ידע אלא בכנוי, ישראל ושם המפורש על אחת כמה וכמה, היינו דאהוד לא הוי אמר ליה דבר אלדים כו' רק דבר אליו בלשון מואב שמה שהשם נקרא בלשונו הוא רק כנוי ונמחק, רק שהועתק אח"כ מלשון מואב ללשון הקודש, וכן לקמן אמר אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד היינו כל השבעה שמות כו' אלא פשיטא מעו"ג, ואי שם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכנוי. פירוש דמסתמא בלשונם שמדברים הן מברכים, דאטו גמירי לשון הקודש, ולברך שמות השם יתברך. וכן בירושלמי תמן הלכה ח' מהו לקרוע על הכנויים בזמן הזה נשמעינה מהדה רשב"ל הי' כו' פגע ביה חד כותי והוי מגדף והוא קרע כו' הדא אמרה שקורעים על הכנויים, היינו דלשון הגוי הוי רק ככנוי דהוא נמחק, דלא יתכן לאמר דהירושלמי מוכיח דסתמא כותי לא גמר שם המיוחד רק כמו שפרשתי וזה אמת מוכרח. וכן באבן העזר בסימן קכ"ט ברמ"א שכל שהשם בלשון לע"ז כותבין עליו המכונה עיי"ש. ומה שהקשה רמ"ה דשם א"ד מקרי כנוי בברכת כהנים, אחרי הסליחה שגג מאד, כי החליף בין כנויו של שם המפורש לכנויו של הקב"ה וכמו שפירשתי בהקדמה הג' וכבוד הרמ"ה הסתר דבר. וכן לא דק בזה בשו"ת רשב"ש סימן רס"ז שהמכוון כנוי של השם המפורש.

אולם לא אכחד אשר סוגיא שלימה הביאה לרש"י ז"ל לפרש דשם המיוחד הוא רק שם המפורש, והוא בסנהדרין דף נ"ו ל"נ אלא לרבות הכנוין כו' איש איש כי יקלל אלדיו ונשא חטאו, מה ת"ל והלא כבר נאמר ונוקב שם ד' מות יומת כו' שנאמר ונוקב שם מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכנויין ת"ל כי יקלל אלדיו מ"מ כו' ופירש רש"י דהויה הוי שם המיוחד וכנוין אלדים יעו"ש ברש"י באורך. [ובספר הזוה"ק מפרש טעמים נפלאים אמאי דאינו חייב מיתה רק על שם יו"ד ה"א יעו"ש ומיושב היטב לדבריו מה דאמר סנהדרין ס"ה שכן ישנו בלב ודו"ק] ולכאורה היא סותרת כל הבנין שבנינו דכולהו מקרי שם מיוחד.

אבל למבין עומק משפטי הלשון יהיה מזה אדרבא ראיה גדולה לדברינו, כי אם נאמר אחד קלל את ראובן אביו, יהיה מה שהזכרנו שם ראובן, היינו מה שאנו קוראים שמו ראובן, אותו קלל, אבל יתכן שהמקלל לא הזכיר שמו, רק שאמר לו ארור אתה וכיוצא בו, ויוכל המספר לאמר שקלל את אביו ראובן, אבל אם נאמר פלוני קלל שם ראובן אביו

הלא הזכיר שמו של אביו וקללו, כי אם לא נאמר שם מה שאומר המספר שם ראובן הוא להודיע מי הוא המקולל שהוא ראובן, אבל ממה שאנו יודעין שכיון אותו יהיה ממה שיהיה, כן הכא אילו הוה כתיב איש איש כי יברך את שם אלדיו ונשא חטאו אז הוי אמרינן דבעינן לחייבו דוקא בשם אלדים, אבל כתיב כי יקלל אלדיו והיינו שהבורא הוא אלדי כל בשר אותו בירך אבל במה שהזכירו יהיה בשם או בכנוי, רק שאנן יודעין שאת אלדים קלל, דאטו כי קלל בכנוי לא ידעינן דאת אלדים קלל, וכן מצאנו בע"ז בבזיונה והתקצף במלכו וקלל באלקיו האם כוונתו שיזכיר שם אלדים רק להוראות עצם הפעול, ולכן אמר מנין לרבות כל הכנוין. ת"ל איש כי יקלל אלדיו היינו אף בכנוי וזה אמת בס"ד. ואין צורך למה שהטריח אותנו הרמ"ה בתוך פלפולו צד פ"ח במה שכתוב ונוקב שם ד', הוי ליה למיכתב ונוקב ד' וכמו דכתיב יקלל אלדיו יעו"ש מה שתירץ בגז"ש שהמציא משכלו ואין אדם דן בגז"ש מעצמו וכ"ז לחנם וכמו שכתבנו בס"ד, וראיה עצומה לזה שפירשנו מן ירושלמי, אית תניי תני על הכנוין באזהרה וכרת על שם המיוחד במיתה ואית תניי תני על הכנויין באזהרה ועל שם המיוחד במיתה וכרת, מאן דמר על הכנויין באזהרה וכרת, אלדים לא תקלל, ועוד איש כי יקלל אלדיו ונשא חטאו בכרת כו' ומאן דמר כו' באזהרה דכתיב אלדים לא תקלל ועל שם המיוחד במיתה וכרת ונוקב שם ד' מות יומת ואיש איש כי יקלל אלדיו [ועיין תוספות שבועת העדות דף ל"ו ד"ה ועל הכנויין וי"ל כו' ולא הזכיר הירושלמי הזה] הרי דמה דכתיב כי יקלל אלדיו מפרש דקא מזכיר שם המיוחד, וע"כ דהוא להוראת שם העצם את מי כיון לקלל אלדיו הכל בשם המיוחד וכן מה דכתיב בנבות ברך אלודים כו' אבל במה בשם המיוחד א"כ קושטא קאי כמו שפירשנו לשיטת רבינו דכל השבעה שמות אינן כנויים רק שם מיוחד מיקרי כל חד, והא דיליף כנויין היינו דאנו יודעין דאלדים קלל ויהיה במה שיהיה בשם או בכנוי רק הך תנא סבר מדכתיב בהך פרשה דונקב שם אלמא דבשם מיוחד קאמר וכוונתו אלדיו שם אלדים דע"ז חייב כרת וזה ברור אף כי הוא מתנגד לפירוש רבינו שלמה.

ודע דלפי שיטת רבינו נראה דצ"ל בברייתא דסנהדרין נ"ו לפי שנאמר בנקבו שם מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד, כו' דעל שם המברך קאי [וכן א"ש לשון הברייתא למבין] והא דיליף למברך בכנוי מיקלל אלדיו דבמתברך קאי לא קשה מידי למבין לפי מה שביארנו. ושיטת רבינו דכולי עלמא סברי הך דשם בשם ועיין לחם משנה בהלכות ממרים דתרווייהו נפקא ליה מהך קרא. ועוד דיליף דמקלל אביו בכנוי פטור קל וחומר ממגדף דמברך השם בכנוי פטור ואשכחן דהחמיר הכתוב בכבוד המקום מכבוד אביו דמגדף הוא נתלה ומקלל אביו אינו נתלה ועוד דאמר בקל וחומר הלא אביה ירק

כו' תכלם ז' ימים קל וחומר לשכינה ודוק. ובהך דחייב על שם א"ד במתברך יפה השיבו חכמי לוניל ואין כאן מקום להאריך, כי הארכנו די בזה. ומקום הניחו לנו למצוא האמת בכוונתו ודו"ק בכ"ז.

פרק ג

הלכה ב

ומפני זה הענין צריכין ב"ד לידע דרכי העבודות כו'.

זה בכלל במה שאמרו לא תלמוד לעשות כתועבות הגוים ההם כו' לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות ויעוין הלכות סנהדרין פ"ב ה"א.

הלכה ד

שחט לה חגב כו' מחוסרת אבר כו'.

נראה ברור שיטת רבינו דאם יקריב חגב או יקטיר בהמה מחוסרת אבר לעו"ג חייב, דלא גרע מספת לה צואה ועבוט של מ"ר, רק בשחיטה שאני, משום דזביחה אינה רק הכנה לברר חלקה, לכן במחוסרת אבר לא עבד מידי ואינו חשיב כלום, והכנה זו צריך גם להדיוט הרוצה לאכול ישחוט או ימית, אבל בספת לה שגם כן הוא הגמר, שאינה רק כמאכיל לעו"ג שזה גמר עבודה, ועבודה תמה בקדשים, ולכן במקטיר חגב פשוט דחייב, וגם בפנים לגבוה אמרו דשחיטה לאו עבודה הוי שלא להצריכה כהונה ועוד כיוצא בו משום דאינה עיקר עבודה, דאינה רק הכנה ואינה מיוחדת לגבוה, דגם בחולין צורך הדיוט איכא, ולפ"ז במקל בזריקה ובשבירה הוא מן העבודות המיוחדין לגבוה זריקה ונסוך, הוא ענין אחר משחט מחוסר אבר, וזה שיטה המחוורת מכל השיטות, ושחיטת חגב אינו דומה לזריקת מקל או שבירת מקל, משום דתמן הוי הגמר, וכעין זריקת דם ונסוך, אבל שחיטת חגב הוא הכנה להקטירו, וכמו בשחיטת בהמה בפנים ואין כאן מקום להאריך.

הלכה ח

פרצופות המקלחות מים בפני עו"ג לא יניח פיו כו'.

ובגמרא כתוב עוד, מעין המושך לפני עו"ג לא ישוח וישתה מפני שנראה כמשתחווה לעו"ג כו'. ושם בגמרא ואי תנא הני תרתי משום דליכא סכנה, אבל מעין דאיכא סכנה דאי לא שתי מיית אימא לא צריכא, וכתב רבינו ניסים דכיון דאינו אלא משום מראית העין מותר היכי דאיכא סכנה, והא דאמרינן דאי לא שתי מיית הוא במקום דלא אתי לידי סכנה רק אפשר שאם לא שתי מיית בטרם שימצא מים. אבל לא במקום דאיכא סכנה.

- ואמנם מהגמרא דשלהי הנשרפין ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר, בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה שפיר כו' אע"ג דתעמוד לפניו ערומה ובפרט סיפור עמו, הוי רק מדברי סופרים, ואפילו הכי על זה ימות ואל יעבור, א"כ הוא הדין במעין, וכן הביא רבינו נסים לקמן ראיה זו, דעל לאו דגלוי עריות יהרג ואל יעבור אולם למה שהביאו בתוספות בשם הירושלמי דהא דאין מתרפאין מעצי אשירה הוא דוקא באומר הב לי עלין מאשירה אבל באומר עלין סתם ולא מצא רק אשירה יתרפא, אם כן הכא נמי לא דמי דבמעין דצמא לשתות ואין הרפואה תלוי במעין זה, רק שאין לו לשתות עכשיו שפיר על עבירות דברי סופרים ישתה ולא ימות, מה שאין כן תמן הלא מתאווה לגוף זה האסור לו ודווקא במה שהוא מספר עמה הוי רפואתו לכן ימות ואל יעבור וזה ברור.

אולם בירושלמי אמר במסקנא לפי הגירסא בספרים שלנו דאסור בכל ענין ומייתי דמתניתא אמרה כן דתניא שבת הותרה מכללה, נערה המאורסה לא הותרה מכללה, שבת שהותרה מכללה לא להתרפאות ודכוותיה נערה המאורסה לא הותרה ואפילו להתרפאות. ופירושו דאף על גב דאין הרפואה תלוי דווקא במה שהיא אשת איש [ולא סבר דלא מייתבא דעתיה אם לא באיסור דמים גנובים ימתקו כדמוכח משילהי הסוגיא דשמה דאמר דפנויה הואי ואיתא רובא הוות ולא שמעה להינשא לו וכל מה דעביד באיסור הוי עבוד יענש ודו"ק] בכ"ז לא הותרה והוא הדין עצי אשירה אף באומר לו הבא לי עלין סתם.

אולם נראה לדעתי דהא דאסור מדברי סופרים, או אפילו לאו דבהו, הוא דוגמא דמה דאסור עיקרא דמצוה זו מן התורה, ואם אסרה רחמנא שלא לגלות ערוה, הלא רק אגילוי ערוה קפדא רחמנא, ולא על כוונה דיליה. דאין נפקא מינה אף אם לא יקפיד במה שהיא אשת איש ואיהו רק להנאה מביאה דילה קא מכוון, אבל במה שהיא אשת איש, לא מכוון מידי, דאטו רצונו לבוא עליה רק מחמת שהיא אסורה, ועל זה עיקר איסור התורה, וכן לחייבו חטאת גם בשוגג ומכוין להיתר דמתעסק חייב שכן נהנה, ותו כי גלי רחמנא דיהרג ואל יעבור, כן אמרו חכמים אף ע"ג דהוא רוצה לספר עמה, או שתעמוד לפניו ערומה, אין נפקא מינה לו במה שהיא אשת איש, בכ"ז ימות ואל יעבור, מה שאין כן במשתחווה לע"ג דמשום דהיא עבודה זרה לכן משתחווה לה, משו"ה אמר בפרק ד' מיתות דשגג בלא מתכון בעו"ג היכי דמי, אי דקסבר בית הכנסת והשתחוה לה הרי לבו לשמים. ואין כאן עבירה ולא שוגג ולא מזיד עכ"ל. ולכן גם ברוצה לשתות ושוחה לזה, אף ע"ג דאסור מדברי סופרים מכל מקום הואיל ועל אופן שאינו מתכוין להשתחויה כלל ואף כי אינה של ע"ז, ג"כ היה שוחה לשתות ממנה, תו לא אמרו ע"ז שימות ואל

ישתה. ולפ"ז גם על ראיה של הירושלמי יש לפקפק דמייתי מהא דנערה המאורסה לא הותרה מכללה, לאומר לו הבא לי עצי סתם והביא לו עצי אשירה, דיש לאמר כיון דעיקרא איסורא דע"ז, הוא דוקא משום שיודע הוא שהיא עבודה זרה משתחווה לה וכמוש"ב. לכן אפילו אביזרייהו דילהו דהוא להתרפאות בעצי אשירה, גם כן אינו אסור דווקא באומר לו עצי אשירה, הא בא"ל עצים סתם, במקום סכנה יתרפא מעצי אשירה וז"נ. אם לא דסובר הירושלמי דכיון דלאו דאיסור הנאה משל ע"ז, הוא אף באין נפקא מינה ליה שהיא עבודה זרה, תו גם במקום סכנה ימות ואל יעבור ודו"ק.

ובמה שהוכיחו רבוותא דעל לאו דשלש עבירות יהרג ואל יעבור, והא דאמר בסנהדרין דאי לא תימא הכי הני קוקי ודמינקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמן שאני, משום דתמן אין עושין ישראל מאומה, רק משום לפני עור איכא, וזה לא הוי לאו דע"ז כלל, רק לאו דבכל דתורה כולא איתא, בזה הנני מבין דברי רבוותא בתוספות פרק כל הצלמים דף מ"ד: ד"ה נהנין ממנה בטובה ועוד נראה לר"ת דמה שאנו אופין עתה בתנור של כומרים ודאי ליכא למיחש כו' אבל הכא אין עושין אלא הנאת הכומרים וה"נ אמרינן כו' אלא הנאת עצמן שאני כו' שלא הבנתי כלל דהתם משום אונס ויהרג ואל יעבור, אבל משום הנאת עצמן שאני אבל אסור הוא ומאי מייתי דמותר וצ"ע. לכן נראה דכיוונו דאם הוי לאו דע"ז ומשום מהנה לעבודה זרה דהוי כל שכן מנהנה, ובזה הוי יהרג ואל יעבור אף בהנאת עצמן כעבודה זרה ועריות, ועל כרחין דבזה לא שייך מהנה לעבודה זרה כיון שאינו מהנה רק לכומרים, רק משום לפני עור, וכיון דידעינן דאם אין אנו אופין וטוחנין ג"כ יהיה להם כל דבר לצרכי עבודה זרה ויאפו ויטחנו אחרים. - ותו לא הוי עבודה זרה לפני עור וכמו דאמרו שם דף ו' אי אמרת משום לפני עור לא כו' הא איתי ליה לדידיה, וזה פשוט, ועיין משנה למלך ותבין יותר פירושי המוכרח. אחר זמן רב מצאתי בשו"ת משאת בנימין סימן פ"ו שהרגיש בזה וע"ש מ"ש ודו"ק.

הלכה ט

העושה עו"ג לעצמו כו' לוקה.

ובהשגות, קשיא לי אמאי לוקה והלא לאו שבכללות הוא, כו' ותו קשיא לי מאי דאמרינן במגפף ומנשק וכו' דלא לקי כו' ובתוספתא כו' חשיב הסך כו'.

כוונתו דרבינו הביא דינו דהעושה צלם לע"ז לוקה מתוספתא דמכות דחשיב לה בהנך דאלו הלוקין וע"ז כתב דע"כ תנא דתוספתא סבר דלאו שבכללות לוקין דחשיב הסך והמגפף בהנך דאלו הלוקין ואם כן מהתוספתא אין ראיה, זה כוונתו ולחנם תמה הכסף משנה עליו. אך רבינו פסק דלוקה דלא בעי למדחי הך דמפורש בירושלמי במכילתין

פרק ר"י הלכה ד' ר"ה בשם רשב"ל החוצב צלם לע"ז אע"ג כו' מתרין בו על כל סיתות כו' לכשיתלש לוקה כו' הרי פשיטא ליה דלוקה. וע"כ דעשיית צורות הרבה דליכא בהו רק לאו לחוד, לא הוי לאו שבכללות. כמו"ש תוספות מכות י"ח, תוספות ד"ה ולילקי עיי"ש היטב כי דמי ללאווי דנותר ודיוצא ודוק היטב: ומה שכתב רבינו לפיכך כו' לוקה שתים הוא בתורת כהנים פרשת קדושים יעו"ש.

הלכה י

אסור לעשות צורות לנוי כו' ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד כו' אבל אם היתה הצורה מושקעת כו'.

רבינו נסים האריך בזה ודעתו דבצורות המותרות מפלגינן בין צורות בולטות לשוקעות, הא צורות האסורות אין חילוק, והכריע זה מדמקשה והא רב יהודא דאחרים עשו לו וא"ל סמי עינא דדין, משמע דאיהו סבר דמן התורה אסור לקיים אף אם אחרים יעשו לו, ומאי מוכיח משום חשדא, מדתניא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה, דמשום חשדא, אדרבא לסברת המקשה עדיפא טפי דהוי דין תורה דאם יניח אסור מן התורה לקיימה, ואין לדחוק דמדמותר לחתום בה, דקיומן ע"כ מן התורה שרי רק משום חשדא, דאל"כ יהא אסור לחתום בה דבעת החתימה הוא מקיים אותה, זה לא כלום, דדילמא בשל גוי, וקמ"ל שמותר לעשות צורות שוקעות עכ"ד. ולדידי יפלא הלא מה שחשב רבינו לדוחק הוא מרווח טובא. דאם מן התורה אסור לקיים צורה בולטת, כשהיא מן האסורות א"כ איך מותר לחתום בה הלא רוצה בקיומו של הטבעת, ואין לך רוצה בקיומו גדול מזה. - ואין לאמר דלא מצאנו רוצה בקיומו שיהא אסור רק במידי דאסור בהנאה שהתורה צוותה לבער מן העולם, אבל במידי דאינו אסור רק לקיים, לכן כשהוא ברשות העו"ג לא איכפת לן אם רוצה בקיומו, דתלמוד ערוך מכחיש זה בריש השוכר את הפועל דבעי, שכרו לשבור ביין נסך מהו ופשיט מאין עודרין עם העו"ג בכלאים, דסברוה דהא ר' עקיבא דהמקיים בכלאים לוקה, ודחי הא מני רבנן, ופריך א"כ אפילו לקיים נמי שרי, ואי בכלאי כרם הלא משתכר באיסורי הנאה ועל כרחין דבכלאי זרעים מיירי, כמו שפרשו התוספות שם, ואפ"ה אסור רוצה בקיומו אע"ג דכלאי זרעים מותרים אף באכילה כמו"ש פרק כל הבשר, ואפ"ה אסור להשתכר משום רוצה בקיומו אם מקיים כלאים לוקה, כ"ש וכ"ש הכא אם קיום הצורה הוי אסור דבר תורה ודאי אסור לחתום בשל עו"ג דאין לך רוצה בקיומו גדול מזה וז"ב וצע"ג על הר"ן:

אמנם במה שמחלק רבינו בין צורת אדם לצורת חמה ולבנה ומלאכים דאינהו אסורים אפילו משוקעים, העיר בכסף משנה דבשיטת תוספות אזיל, ובאמת בתוספות לא הוזכר

רק צורת חמה ולבנה כו' משום דמציירין לפי מה שרואין אותן במוחש הראות, והמה נראין משוקעין בגלגליהן, אבל מלאכים ואופנים שאינן נראין במוחש ורק הציור לפי הדמיון שבשכל להוויתן אם כן כמו שהן בולטין כן דווקא לעשות אותן בולטין אסור לא משוקעין וז"ב. וכן מוכח מהא דהקשו דלמה לן לאסור דמות ד' פנים כיון דאיכא בינייהו פני אדם ופני אדם לבדו אסור ואם הוי סבירא להו דכל שבמדור דעליון אסור אפילו משוקעין איצטריך משום דמשוקעין לצור צורת אדם מותר ודמות ד' פנים אסור וע"כ כדפרישית. לא כן שיטת רבינו דכל מה שבמדור עליון אסור אפילו משוקעין, וטעמא דצורת אדם דוקא בולטת, נראה עפ"י המכילתא שפירשו לנו עומק פשט הפסוק לא תעשון אתי אלקי כסף, שאם עשית במקדש כרובי כסף המה כאלקי כסף, ואלקי זהב לא תעשו לכם שאם עשית במדינה המה כאלקי זהב, ונמצא דהתורה הקפידה שלא יעשו פני כרובים במדינה וזה פני אדם אפי זוטרא כדאמר ריש סוכה. וכמו שכרובים המה בולטים כן מה דאסור לעשות צורת אדם הוא דווקא בולטת, והא דיליף הגמרא לא תעשון אותי, הוא להורות לנו דלא תימא שדווקא לעשות שניים אסור כמו במקדש. כי רק עיקר הקפידא על צורת אדם, אבל מה דדרשו חכמים על מה שבמדור עליון ותחתון מנא לן לחלק בין בולטין למשוקעין. כן נ"ל בזה. ויתכן דמזה ידעינן דאסור לעשות דוגמת כלי המשכן אעפ"י שאינו בל"ת, מ"מ רבנן גמרו זה לאיסור וצורת אדם נפ"ל מהא דלא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב, וכן אלקי כסף ואלקי זהב לא תעשו לכם. וכך דרשו במכילתא שלא יעשה במקדש יותר משניים יעו"ש, הרי דכרובי כסף ג"כ אסור לעשות במדינה, וטעמא דצורת אדם אסור לעשות ודוקא בולטת כמו כרובין ודו"ק בכ"ז:

פרק ד

הלכה א

מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין אע"פ שלא עבדו עו"ג אלא כו' ואנשי העיר המודחין נהרגין בסייף והוא שעבדו עו"ג או שקבלוה עליהם באלוה.

ועיין כסף משנה: וכן נמי פשיטא דסגי להיות מודחין בשקבלו עליהם באלוה דהא עו"ג איקרי כו'. והנה רבינו הכסף משנה לא עמד שכיון רבינו דיוק נפלא, וזה הוא דבדף ס"א רמי תנן העובד עו"ג עובד אין אומר לא, והאנן תנן האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד ואמר תמן דאפילו לר"י בדבורא נמי מחייב, במאי קמפלגי במסית לעצמו, ופירש רבינו לקמן פרק ה' הלכה ה' שאם הסית לעבודת איש אחר אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד אף על פי שעדיין לא עבד שניהן נסקלין כו' ובמסית לעבדו אף על פי שאמרו

הן גם המסית אינו נסקל ודלא כמו שפרשו בתוספות בתירוץ ב' דהמסית לעבוד את עצמו גם כן נסקל לכולי עלמא בדיבורא לבד וזה ברור. ואמר רב יוסף שם מתניתין כאן ביחיד הנסת דכיון דאבה ושמע חייב, כאן ברבים הנסתים, דרבים הנסתים אם אמרו לו נלך ונעבוד פטורים, ולכן דייק רבינו בלשונו הזהב והמודחין נהרגין בסייף והוא שעבדו עו"ג או שקבלוה עליהם באלוה, דהאומר אלי אתה הוי כעבודה לסקילה לכ"ד. אבל באמירתן נלך ונעבוד פטורים, דהא דדייקינן הא אבה ושמע חייב הוא דוקא ביחיד וכרב יוסף - ואם כן דבר גדול השמיענו רבינו שאינם חייבים בקבלת דבריו לבד, וזה שדייק והוא שעבדו עו"ג כו' דפטורא קמ"ל ולא חיובא כדס"ד דמרן כסף משנה. ואין לפרש דרב יוסף כיון אפילו באין להן דין עיר הנדחת רק דרבים המה דלא גרירי בתריה ומימלכי ולא טעו בתריה ג"כ פטורים בקבלת דבריו בלבד, דזה אינו, דא"כ מאי מותיב אביי מהא דתניא אחד יחיד הנסת ואחד רבים הנסתים והוציא הכתוב יחיד מכלל רבים ורבים מכלל יחיד כו' בהא מילתא הוא דשאני אבל בכל מילי כי הדדי נינהו, ומאי קושיא כיון דמה שקורא הברייתא רבים הוא רק מה שקרויים עיר הנדחת לא רבים בעלמא שחסר להן הפרטים שיש לעיר הנדחת, היינו שיהיו מדיחים מתוכה וכו' וכו' ולענין שלא להתחייב מיתה בקבלת דברים סגי ברבים דעלמא אף שאין דינם כעיר הנדחת, ועל כרחין דרב יוסף קאמר דוקא אלו שיש להן דין עיר הנדחת ומקשה אביי שפיר, אך לפי זה איך מוקים רב יוסף משנתינו דהעובד עו"ג ברבים הא פרטי דמשנה דאלו הן הנסקלין מפרש דתנא תמן העובד עו"ג, ומפרש בתר כן במשנה ובעיר הנדחת בסייף לא בסקילה, ועל כרחין דעל מדיח קאי ומדיחי עיר הנדחת בסקילה כדסבר משנתינו לקמן, ומוכח מזה דשקלא וטריא דגמרא גם על מדיח קאי, דכיון דמימלכי ולא טעו בתריה פטור כל זמן שלא עבדו, וכן כי קאמרה הגמרא במסית לעצמו לא גרירי דאחוכי מחייכי ביה גם כן פטור המסית וכשיטת רבינו ותוספות בתירוץ קמא ודו"ק ויש לדקדק דאם כן היינו המדיח ותנא חשיב בשני דברים ויש ליישב.

אמנם דא קשה אם כן הא אתותב רב יוסף מתיובתא דאביי ואיך פסק רבינו כרב יוסף וזה צע"ג לכאורה. ודחוק לאמר דלבתר דמסיק אביי דניסת מעצמו באומר אלך ואעבוד לא מחייב מיתה דמימלך ורבא בזה גם כן מודה דניסת מעצמו לא מחייב בדיבורא בעלמא רק שיעבוד עבודה זרה או יקבל עליו לאלוה וכן פסק רבינו בפ"ג, ואם כן תו לא שייך שיחשוב התנא שיצאו רבים מכלל יחיד, דבניסת מעצמו לא שאני בין רבים ליחיד דדין רבים בניסותין כעובד ע"ג עצמה, והוו רבים הנסתין כיחיד הנסת מפי עצמו, לכן לא חשיב רק שהן בסייף וממונן אבד דבזה שאני בין עובד עו"ג ביחיד לרבים, זה אינו

דאם תאמר דבניסותין מפי אחר לא מחייבי בדבורא, אם כן יצאו מכלל קרא דכי יסיתך דמיירי באחד מסית לחבירו דכתיב ביה לא תאבה לו ולא תשמע אליו דביה דייקת אם אבה ושמע חייב, ולמה לא חשיב זה תנא דהא הכל אחד יחיד הנסת ואחד רבים הנסתים היו בכלל כי יסיתך אמר והוציא מכי יסיתך, ואם כן מאי תרצת דיחיד בנסת מעצמו ג"כ לא מתחייב בדבורא בעלמא דביה לא איירי כלל. ואולי דלפי מה דמשני רב אשי בישראל מומר ולפ"ז אפשר גם לרב יוסף, דרבים שהן מומרין לתאבון לשארי עבירות שבתורה אם הסית להן ואמרו הן נלך נעבוד דחייבין דודאי לא מימלכי, ואם כן לכן לא חשיב זה תנא דבכה"ג אין עיר הנדחת מחולקת מדין נסת מיחיד דבדיבורא מתחייב וכ"ז דחוק וצ"ע.

הן דא ברירא לן דהא דפסק רבינו בבעיא דשילהי מכילתין דסנהדרין בהודחו מאליהן דהוי כהדיחוה נשים וקטנים דאין להם דין עיר הנדחת, יצא לרבינו מהך ברייתא דתניא כאן דאמר דרבים היו בכלל כי יסיתך והוציא רבים מיחיד לדין סייף וממון אבד, ואם הודחו מאליהן בכלל עיר הנדחת, א"כ הוי ליה לאמר דהיו בכלל עובדי ע"ז, וע"כ דעיר הנדחת בלא מדיח ליכא ורק בכלל ניסת הוי, אם לא דתנא על פשט המקרא דכתיב יצאו אנשי כו' וידיחו יושבי עירם קאי דהיו בכלל ניסת ודו"ק. ואולי משום דפשטות הספרי דמרבה מדיחי עיר הנדחת בסקילה מקרא דשופטים והוצאת את האיש או את האשה אשר עשו הדבר הרע הזה, הרי דמדיחי עיר הנדחת בפרשת עובדי עבודת עו"ג מיתרבו דרק על עבודת עו"ג או קבלתו לאלוה מחייב לא על דבורא וזה צ"ע.

ובהא דפסק בעובד ע"ז דהיינו ניסת בעצמו דלא מחייב באומר אלך ואעבוד אף ע"ג דמשמע דרבינא דאומר לא זו אף זו פליג מכל מקום פסק כאביי ורבא דמודה ליה בנסת מעצמו וכן רב אשי דרק בישראל מומר מחייב בדיבורא בעלמא, דכן מוכח מהא דשקלו וטרו רב פפא ורב אחא בריה דרב איקא בשוחט בהמה לזרוק דמה לעו"ג כו' דפליגי ר"י ור"ל אם הבהמה אסורה וע"ז שקלו וטרו אם גברא מחייב יעו"ש, ואם נימא דנסת מעצמו אם אמר אלך ואעבוד מתחייב אם כן אין לך אלך ואעבוד גדול מזה, שמחשב לזרוק דמה לעו"ג וע"כ דבדיבורא לא מתחייב וזה ראיה עצומה.

אמנם זה נפל ברבוותא, כי תליא בפלוגתא דהרשב"א בספר תורת הבית עם הרא"ה, דהרשב"א מפרש פלוגתייהו בשוחט על מנת שיזרוק הנכרי לע"ז דמתסרא, ובכה"ג לא שייך לדמות לאלך ואעבוד, לכן שקלו וטרו בזה אם מה שמכין להשחיטה להיות ראוי להיזרק לעו"ג אם מחייב יעו"ש, אולם הרא"ה חולק דדוקא באומר שיזרוק דמה לעו"ג הוא עצמו ולפ"ז הראיה עצומה ומה שיש לדבר בפלוגתא דא אכ"מ. אולם אינו מוכרח

דרבינא פליג בנסת מפי עצמו וכוון לעולם אידי ואידי בנסת מפי אחרים וכמו דאמר רבא כן כוון רבינא וזה פשוט. ויש לעיין מרודף לעבוד ע"ז דמשמע דבזה עדיין לא עבד ואינו חייב מיתה וצ"ע.

והנה בתורת כהנים פרשת ויקרא פרשה ה' ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה אילו אמר ושמעה יכול האומר לחבירו נלך ונעבוד עו"ג יהא חייב כו' זה יוכיח שהאומר אינו חייב והשומע חייב אף אתה אל תתמה על האומר לחבירו נלך ונעבוד עו"ג. שאע"פ שהוא אינו חייב השומע חייב ת"ל כו' ופירושו, דהאומר אינו חייב קרבן לפי שהוא מסית וחייב סקילה ולפ"ז על כרחין דהמסית חייב סקילה והנשמע פטור מסקילה לכן סד"א לחייבו קרבן, ולפ"ז מתחזי לנא כשיטת תוספות דעל דיבורא בעלמא דנלך ונעבוד ר' יהודא פוטר ולרב יוסף דוקא במסית לעבוד את עצמו, דהמסית חייב רק על הניסת פוטר לכן סתם ספרא ר' יהודא ולטעמיה אזיל, דכיון דהנסת פטור ממיתה סד"א שחייב קרבן, אבל זה לאו מידי דתמן קאי אם שמע קול המסית ולא הגיד לב"ד אבל לא באמר הן, רק שהכחיד מלהגיד לב"ד על המסית שהוא מסית וזה ברור ופשוט ודו"ק בכ"ז:

הלכה ב

עד שיהיו מדיחיה מתוכה.

נראה דאף נשתהו שלשים יום לא מיקרי מקרבך ואע"ג דבכלל נדחים איתי כדפסק לקמן הלכה ט' ויותר נראה דבעי שיהיה מבני העיר דדיירי במתא דהא הגמרא מחלק דבני העיר בי"ב חודש ולא סגי בשלשים יום, ואף בי"ב חודש לא סגי אם לא יש להם דירה שלהם דאינה חוזרת ביובל ואז מקרי מקרבך, וזה מורה לשון הגמרא לא דנפלה ליה בירושה א"נ במתנה מידי דאינו חוזר ביובל אבל על ידי מכר ושכירות לא מיקרי מקרבך כן נ"ל ודו"ק.

ועד שידיחו רובה.

בירושלמי בעי היו שם גרים ותושבים מהו שיצטרפו לרוב. נראה הבעיא דבכולהו איכא גמר דין לסייף ובב"נ שעבד עו"ג שנתגייר הרי אישתני דינו ואשתני קטלא דמעיקרא בע"א ובדין אחד כו' ובסייף, וכשנתגייר הוא בסקילה ובשני עדים ובב"ד של כ"ג. [כדאמר בבבלי פרק בן סו"מ] ומיפטר לגמרי אם כן כשעשה העבירה שעבד עו"ג בצירוף אנשי העיר הרי יכול למיפטר נפשיה שיתגייר ואיך יוגמר דינו להצטרף עם הרוב, כיון דיכול להפטר לגמרי והלא אמרו דנין וחובשין ואיך ידונו אותו כיון דיכול להיות פטור, אך הא כיון שיצטרף להרוב ויהיה דינו סייף אם כן לא ישתנה דינו שמעיקרא היה בסייף ולכשיתגייר יהיה דינו בסייף, אך לא מצאנו צירוף רק להקל לגופם בדין עיר הנדחת

שיחיד בסקילה ורבים בסייף, אבל כאן יהיה חומר לגופו שהלא אם היה יחיד היה פטור אם נתגייר ועכשיו יתחייב לכשיתגייר וזה לא מצאנו ולזה בעי בירושלמי.

ולפ"ז היה מדויק לשון הכתוב שגבי עובד עו"ג בפרשת שופטים כתיב והנה נעשתה התועבה כו' בישראל, וגבי עיר הנדחת כתיב נעשתה כו' בקרבך שאף גרים תושבים מצטרפין ויעוין ספרי שדריש מקרבך לרבות גרים ועבדים משוחררים וזה בגר צדק ואולי זה כשכל העיר גרים אבל להצטרף גם גר תושב מצטרף כדבעי בירושלמי מהו שישלימו לרוב וגם זה נכלל בקרבך שגר תושב כתוב אצלו עמך ישב בקרבך שאינו יושב בספר כמפרש בספרי ובעובד ע"ג כתוב נעשתה התועבה בישראל שגר תושב מיתתו בסייף ולא בסקילה ולפי פירושי בירושלמי מוכח שהגר תושב יושב בעיר עצמה ובהשגות פרק י"ד מאיסו"ב גריס ולא בעיר עצמה ודוק.

הלכה ו

ומכין את כל כו' טף ונשים.

נ"ב ראה ספר המורה ח"א פרק נ"ד דברים נמרצים בזה.

הלכה ז

לוקה אחת.

דאילו בנהנה מע"ג לוקה שתים לקמן פ"ז.

הלכה יא

בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת כו' הר"ז אסורה, ועיסה שהיא כן מותרת לפי שאפשר לחלקה.

עיין כסף משנה והפר"ח והשאגת אריה הקשו דהא בשדה שישראל ועו"ג שותפין בה וחלקו למ"ד אין ברירה, טבל וחולין מעורבין זה בזה, וכן בעיסה ביו"ט אם חלקו אין ברירה, והרי היא כרגלי שניהן אע"ג דאפשר למיפלג, אם כן הכא נמי נאמר אין ברירה והחצי של עיר הנדחת הגיע לבן העיר האחרת, ורב חסדא סבר יש ברירה, אבל לרבינו דפסק בדאורייתא אין ברירה קשה. עוד הקשה הפר"ח דמשמע מדברי רבינו דאסורה בהנאה, ואמאי אע"ג דבהמה אין לחלקה באופן שתהא מותרת באכילה, בכ"ז לענין הנאה הא למיפלג קיימא ותו תהיה חציה של עיר הנדחת אסורה, וחציה של עיר אחת תהא מותרת בהנאה כמו בעיסה. ובזה יש לעיין עפ"י מה דאמר בפרק משילין דינקי מהדדי בבהמה יעו"ש ה"נ ינקי מהדדי חלקו של עיר אחרת מחלק של בן עיר הנדחת עיין לקמן סוף פרק ה' מהלכות יו"ט, וכמו דהתם לא בטלה ברובא משום דהוי דשיל"מ, כן הכא לא בטיל באיסורי ע"ז משום חומרת עו"ג כמו שפסק רבינו בהלכות מא"ס.- אך

כ"ז לא נזכר בדברי רב חסדא.

לכן נראה לי דרך חדשה בשמועה זו, וזה הוא דיש שני עניני אסורים איסור שהוא חל על גופו של דבר, ואיסור שהוא מצד פעולה העתידה, וזה כמו איסור תחומין ביו"ט שהבהמה נגררת אחרי שביתת הבעלים, ואסור להוציאה חוץ לתחום בעליה, הוא איסור חל על גופו של דבר, וכמו טבל שהאיסור אינו מצד ההפרשה שאף אם לא תבא לידי הפרשה ג"כ חל איסורא דטבל. ומנא אמינא לה שאף אם לא יבוא לידי הפרשה לעולם ג"כ חל איסור טבל, הוא מגמרא ערוכה בירושלמי פסחים פרק כל שעה בהלכה ג' ז"ל, עשה כרי והשתחוה לו ומירחו ואח"כ אכלו אם התרו בו משום האוכל טבל אינו לוקה, משום האוכל עו"ג לוקה, איסור חמור חל על איסור קל ואין איסור קל חל על איסור חמור כו' מוכח דמשום דאין איסור חל על איסור אתי עלה, וזה דוקא לענין מלקות אבל לחייב עליו משום שני איסורים ונפ"מ לקוברו בין רשעים גמורים חל איסור טבל אע"ג דלא מצי להפריש דאינו שלו דהוא איסורי הנאה. וכמו מקדיש אסורי הנאה, דאינו קדוש כן התורם אסורי הנאה [ולפי מה דמבעי בירושלמי תרומות אם יכול להפריש הפקר אפשר דגם איסורי הנאה מצי להפריש יעוי"ש בחי'] וצ"ל כיון דמירחו אע"ג דלא מצי לבוא לידי הפרשה בכ"ז חלא איסורא דטבל עלה ואין לדחות דהא מצי להפריש מכרי אחר על הך, ולכך חל איסורא דטבל דהא מצי לבוא לידי הפרשה זה אינו דבסוף פ"ק דבכורות פריך, דאמאי עיסת שביעית חייבת בחלה הא כיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא ולאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה והקשו רבנן בתוספות דהא יכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית על זאת, מ"מ הך לאו בת חלה היא ולא מצי לאפרושי מגופה, הוי כמפריש מן החיוב על הפטור וכן הכא אם הוי לאו בת תרומה מינה ובה, תו גם מעלמא לא מצי לאפרושי עלה דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור, וא"כ מוכח דאע"ג דלא מצי להפריש, בכ"ז חל איסור טבל. הן לדעתי לא מחוור לאמר דכיון דחל איסור טבל, אע"ג דלא מצי להפריש מינה ובה יהא כמפריש מן החיוב על הפטור. ואדרבא מסברת התוספות היה נראה, דכל איסור טבל הוא רק באופן שמצי להפריש ממנה, משא"כ אם מעצמה אינו יכול להפריש תו יהא כל איסור טבל מחמת שתוכל לבוא להפרשה ע"י עיסה אחרת בזה אמרינן כיון שמסיבת עצמותה לא היה חל החיוב עליה תו אם מפריש מעיסה אחרת הוי כמפריש מן החיוב על הפטור.

אך מה נעשה להירושלמי שם בהלכה זו במפריש תרומת חמץ דלא קידשה דאמר אם הפריש מצה על חמץ ג"כ אינה תרומה משום שאינה מתרת השיריים לאכילה, וזהו כמו דאמר בבבלי דבעינן ראשית ששיריה ניכרים ואמר אפילו הפריש חמץ על מצה

א"ר זעירא מאחר שאילו מינה עליה אינה תרומה ואפילו הימנה למקום אחר אינה תרומה, אם כן כאן הרי כי השתחוה לכרי ואסורה משום ע"ז, אין יכול להפריש מעיסה אחרת כיון שאין שיריים מותרים באכילה, אם כן תו לא מצי לבוא לידי הפרשה כלל ואפ"ה חל איסור טבל. ולפי מה שנתבאר מירושלמי זה, חל איסור טבל אע"ג דלא מצי להפריש, והא דאמר מאחר שאילו מינה עליה אינה תרומה ואפילו הימנה למקום אחר ג"כ אינה תרומה דהוי כמפריש מן הפטור על החיוב דלפי מה שנתבאר אין זה פטור. רק זה טעם אחר, והא דפריך בסוף פ"ק דבכורות היינו משום דמשמע ליה דהורמה חלתה היינו מינה ובה, ומינה ובא יכול להפריש ולכן פריך הא לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה. ואין לדחוק דיש חילוק בין היה לו שעת הכושר ללא היה שעת הכושר וכוונת הירושלמי כגון דאחמיץ במחובר, דבירושלמי לא נזכר כלל, וכן בבלי לא מדכיר כלל בהך שינויא דשיריים ניכרים הך דהיה לו שעת הכושר עיי"ש. ואין לאמר דבכל מקום דלא מצי אתי לידי הפרשה אין חל איסור טבל, וכאן מיירי הירושלמי אף שמכרו לעו"ג ואח"כ השתחוה לו העו"ג וחזר העו"ג ונתנו לישראל ומרחו הישראל, דכיון דע"ז של גוי יש לה בטול תו מצי לבוא לידי הפרשה. ובזה יתישב עוד דקדוק דפליגי בממרח כריו של חבירו אם חייב בתרומה ר' יוחנן ורשב"ל בירושלמי מעשרות פרק ג', והכא דאיסורי הנאה הוי כממרח כריו של חבירו, ולפ"ז א"ש דכיון דיש לה היתר הנאה ע"י ביטול הוי כדיליה והוי כממרח כריו של עצמו. אך מלבד דלשון ירושלמי לא מוכח הכי, עוד דבפרק ד' מע"ז הלכה א' אמר ר' יוחנן יפה לימדני רבי שכן המשתחוה לע"ז של אוכלים אינה בטילה לעולם [ויש לעיין בזה שם דדוקא בתקרובות אמר עיי"ש] ואולי דוקא בשביעית דאיכא בה קדושה וקדש קריא רחמנא, קדש תהיה לכם, ולכן כיון דאינו יכול לתרום ממנה משום דמתנגד לקדושת שביעית לא חל טבל.

סוף דבר, פשטיות הירושלמי דאע"ג דלא מצי לבוא לידי הפרשה איסור טבל חל עלייהו, לא כן איסור עיר הנדחת האיסור מצד פעולה העתידה היינו מצד שריפה, שהרי שער של נשים צדקניות ועפר של עיר הנדחת מותרין משום דיוקא מי שמחוסר קביצה ושריפה יצא אלו שמחוסרין תלישה קביצה ושריפה, חזינא דכל האיסור אחר גמר הדין שלהם הוא רק מצד הציווי שצוה הש"י לשרוף כל שללה, וכיון דכל האיסור מצד הפעולה העתידה, ודאי דלא צותה רחמנא לשרוף חלקו של בן עיר אחרת, וככה בכל פעולה שצותה תורה. פוק חזי כיוצא בו אמרו ביום טוב ושם ג"כ אמר לה ר"ח עיסה שחציו של עו"ג וחציה של ישראל אסור לאפותה ביו"ט כיון דאפשר למיפלג, וחזינן שהתורה לא התירה לאפות חלק של גוי במקום דמצי למיפלג, כן לא צותה רחמנא לשרוף רק

חלקו של בן עיר הנדחת, לא לשרוף חלקו של בן עיר אחרת, וכיון דכל האיסור של עיר הנדחת הוא רק מצד הפעולה העתידה, אם כן על חלקו של ישראל הבא אחר כך לידו שלא צותה התורה לשרוף לא נחית מעיקרא האיסור כלל, כיון שהוא רק תולדה מהפעולה של שריפה שצוה לשרוף אחר כך, וחלקו של בן העיר האחרת ודאי כונת התורה לחלוק ולשרוף, לכן לא נחית האיסור מעיקרא ולא שייך בכה"ג אין ברירה כלל, רק בגוונא דאיסורם מצד עצמם, ולא מצד פעולה עתידה אם כן כיון שחל האיסור תו כי חלקו אמרינן אין ברירה. ודא אין להקשות כיון שלא צותה התורה לשרוף עד שיחלוקו, תו מחוסר חלוקה, וגם חלקו של בן עיר הנדחת לא יאסר דומיא דשער נשים צדקניות, דכמו דהתם מחוסרין תלישה, כן הכא מחוסרת חלוקה, זה לאו מידי כיון שאינו בגוף הדבר ואין זה חסרון מעלה וכמו בקדשי בה"ב דמחוסרין פדיה לדברי רבינו בהלכה י"ג ואפ"ה אין זה מחוסר מעשה, כ"ש כאן דאינו מחוסר רק חלוקה ודוק.

וכיון שזכינו לזה תו מיושב גם הקושיא של הפר"ח, דאמאי בהמה אסורה בהנאה, הא לגבי הנאה אפשר למיפלג וזה אינו דבבעל חיים כתיב וכל בהמתה לפי חרב, ואם כן כיון שנתקיים בהו קרא דלפי חרב הרי כתיבא ע"ז ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ודוקא איסור של שללה תלוי בפעולת השריפה לא איסור של הבע"ח, וכיון דכאן אי אפשר למיפלג ולקיים הדין לפי חרב קודם שחיטה, רק אחר שנתקיים הדין דלפי חרב אז אפשר למיפלגה, הא הרי האיסור כבר רכיב עלה והוי כאסור טבל שאם חלקו אחר כך אמרינן אין ברירה, ואימור חלקו של בן עיר הנדחת בא ליד בן העיר אחרת ואסורה בהנאה דאין ברירה. משא"כ גבי עיסה דכל האיסור הוא רק מצד מה שציותה התורה לשרוף דזה פעולה העתידה לבוא, ואפשר למיפלג טרם שיתקיים הדין דוכל שללה תשרוף באש, ולא שייך ע"ז ענין ברירה, דודאי לא ציותה רחמנא לשרוף חלקו של הבן עיר אחרת, רק כונתה לחלוק ולשרוף ולא נתפשט האיסור כלל על מה שיביא אחר כך לידי הבן עיר אחרת, כיון שהאיסור אינו רק תולדה מפעולה העתידה, וזה נכון ודוק. ובחידושי בגמרא כתבתי ישוב אחר.

הלכה יב

כשור הנסקל כו'.

ועדיפא מיני' דפרשו אסור כמו פרש תקרובות עו"ג יעוי' פרק ה' מהל' אישות הלכה ב'.

פרק ה

הלכה ג

ואין המסית צריך התראה.

נ"ב סנהדרין פ"ח.

הלכה ד

מצוה ביד המוסת להורגו כו'.

אם נקטעה יד המוסת יעוי' תוס' יו"ט סוף נגעים שהעיר בזה ונראה כיון דנקטעה יד העדים קודם גמר דין חייב דיד שהיתה כבר ורק בנקטע אחר שנגמר דינו, וכיון שכן במסית דאין מחזירין דינו לזכות אף בטעו כ"ש אם נקטע יד המוסת אחר גמר דין דלא מיפטר ואין מחזירין אותו לזכות ונסקל.

הלכה ז

ואסור לערוך דין ותשובה כו' וכל המחשב באותות שלו כו' בל"ת שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא כו'.

יפלא דכי כתיב לא תשמע אל דברי הנביא ההוא ואות ומופת הוא כתיב במדיח לעבוד עו"ג וכמו שכתוב בפ' ראה וזה הוא נביא שהדיח שכתב רבינו לעיל הלכה ב' הגם שאם אמר אמרה לי עו"ג עבדוה גם כן הוי נביא שהדיח כמוש"כ אבל לאו דלא תשמע אל דברי הנביא ההוא לא כתוב רק במדיח לעבוד עו"ג אבל במתנבא בשם עו"ג וזה אפילו כיון ההלכה או שהמר בשם עו"ג לכו למקום פלוני ותצליחו וכיו"ב בזה לא כתוב לא תשמע ויעוי' ספר המצות מצות ל"ת כ"ח בהשגות רמב"ן שכתב שהשמועה הוא קבלה לדבריו והוי כפלות הלאוין בעו"ג ואינו במנין המצות (ובמעין החכמה טעות).

ונראה דע"ז רמזה התורה דיודע העתידות הביט שתתחלק מלכות בית דוד ויקומו מלכי ישראל ויעשו עו"ג וכהנים ורגלים לבלי לעלות למקדש כמו שעשה ירבעם ואחאב בבעל לכן הזהירה תורה שלא יעשה אחד תחבולה לשם שמים וינבא בשם הבעל או בשם העגלי דן שבני ישראל יעלו לרגל לירושלים להשתחוות ולחוג לד' אלדי ישראל על זה כתבה תורה אך הנביא אשר יזיד כו' אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלדים אחרים ומת הנביא ההוא בחנק ורמזה על זה תורה ושם אלדים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך שזה אזהרה למתנבא בשם עו"ג שלוש רגלים תחוג לי כו' שלש פעמים כו' יראה וזה שאף להתנבאות בתחבולה שיחגגו שלש רגלים גם כן נהרג ועונשו חמור ודוק.

וכן נביא השקר מיתתו בחנק.

נ"ב אזהרה שלו בירושלמי פ' הנחנקין הכל היה בכלל לא תענה ברעך עד שקר כו' וכזה דרשו בפתיחתא דאיכה מפץ חרב כו' עונה ברעהו עד שקר, אלו ישראל שאמרו אלה אלהיך ישראל כו'. יעו"ש.

הלכה ח

אחד המתנבא.

בהגה"מ. הילכך יזהר אדם שלא כו' דרך חוכא ושחוק הקב"ה אמר לי כך.

נ"ב והנה מצאנו שאמרו על דברים בניחוש וסיבות באליעזר עבד אברהם ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ד' יעוי' רש"י שם ואולי אין למדין מקודם מתן תורה יעוי' ירושלמי סוף מו"ק אמנם בשמואל ב' ט"ז כי ד' אמר לו קלל את דוד כו' ויקלל כי אמר לו ד' ולכן אין לחוש לזה, כיון שלא אמר דרך נבואה.

הלכה יא

וגד וכיוצא בהן. זה פעור ובעל צפון לכן אמר השם יתברך לפני בעל צפון נכחו תחנו כו' אע"פ שאסור לאמר שמור לי בצד עו"ג כו' דכתוב בתורה מותר להזכיר, ויעוין תוס' עה"ת ותמוהים.

בכסף משנה. ואפשר כו' משום כיון דגלי קרא בנשבע לשם שהוא לוקה אף על פי שאין בו מעשה כו'.

עדיפא יש לפרש כיון דמקלל חבירו בשם ילפינן דלקי אף על פי שאין בו מעשה מקרא והפלא ד' את מכותך אצל ליראה את שם ד' א' הנכבד והנורא, אם כן כי נשבע בשם עו"ג אינו ירא מהשם הנכבד, ולכן לוקה לריה"ג דקיי"ל כותי' וכן יהושע ק' כ"ג ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו בו ודוק היטב.

פרק ו

הלכה א

או ידעוני.

עיי' מש"כ בפרק ד' מה' שגגות.

הלכה ג

ואותן הכהנים נותנין הבן לאביו כו'.

נ"ב מפורש כן בירושלמי במקומו, ועיין כסף משנה.

לפיכך כו'

פירוש כיון דאינו שריפה ממש פטור, אבל בשריפה ממש חייב משום רוצח.

הלכה ז

אבל במקדש מותר

נ"ב וכן עשו דברה"י ב' ז' על הרצפה.

הלכה ח

אבל לעו"ג אחד השתחויה בפישוט כו' או בלא פישוט ידים ורגלים. משעה שיכבוש פניו בקרקע נסקל

כן אמר בפרק ד' מיתות כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה ומפורש בפ"ק דהוריות דף ד' ואב"א דאמרי השתחוויה גופא דאיסורא דאית בה פישוט ידים ורגלים דהוי דבר שאין הצדוקין מודין בה וחייבין ע"ז שעירי ע"ז בציבור, וכן בירושלמי שם, וכן כתב רבינו בפרק י"ד מהלכות שגגות הלכה ב' יעו"ש וכן מצאתי בשו"ת תשב"ץ ח"ג.

ובזה יתפרש שמועה אחת בסנהדרין דף ס"ג שלש השתחוואות כו' ואחת לכדרכה ושלא כדרכה ואחת לשלא כדרכה דרש"י נדחק דלמה לי קרא למבוזים טפי משחיטה יעוי"ש, ולפ"ז פירוש הגמרא כדרכה פירוש שהשתחוואה היא כדרך השתחוואה כפי דרך הכבוד אף להדיוט כשמשתחוה למלך הוא בפישוט ידים ורגלים רק לעו"ג זו הוי שלא כדרכה כמו פעור ומרקוליס, ואחת לשלא כדרכה פירוש שלא כדרך השתחוי' אף להדיוט כמו כפיפת קומתו או על ברכים וזה פשוט מאד.

הלכה ט

אף על פי שעשאו לנוי למקדש.

כמו שאמרו במכילתא אעשה לפניו מקדש נאה, ויופי לו פירוש למזבח כמו שאמרו בפרק החליל יופי לך מזבח.

בכסף משנה. ויש לתמוה על רבינו למה השמיט דבונה בית כו'

נ"ב הגר"א מחקה מן הספרי וכן נראה למעיין וכן גירסת רבינו, ובספרי זוטא אפילו בית אפילו סוכה ומפורש בנחמיה ק' ח' שעשו סכות בחצרות בית אלודים יעוי"ש מוכח דבהר הבית שרי ודוק.

הלכה י

ובהשגות. לשעתה היתה

נ"ב ובזה יתפרש דברי הגמרא סוכה דף ל"ז ור"י סבר הני לדפנות. נראה אם נאמר דהעשוי מן העלים אינו כמו עץ וגם לענין טומאה אין זה בכלל כלי עץ כמו שכתבו

בתוס' שבת סוף במה אשה דקש אינו בכלל כלי עץ ובדף פ"ד לענין שיפה וגמי דאינו בכלל כלי עץ יעו"ש ובמוהר"ם לובלין ונאמר כהראב"ד דגזוזטרא שהיא לשעה לא אסור בעזרה ואם כן ר' יודא סבר דסוכה דירת קבע הוי ואסור לעשות סוכה של עץ בהר הבית ואם כן לא היו יכולים לעשות דפנות של עץ רק מעלים דאין זה עץ עשו דפנות בהר הבית וזה בחצרות בית אלודים דאלו של עץ אסור משום לא תטע כו' כל עץ אצל מזבח כו' ורבנן לטעמייהו דסוכה דירת עראי ושריא לעשות דפנות של עץ ומה שנטלו עלי זית הוא לסכך. ודוק.

פרק ז

הלכה ג

בהמה שהקריבוה כולה לעו"ג אסורה בהנאה אפילו פרשה ועצמותיה כו'

לפי גרסה זו בדברי רבינו (שבדפוסים אחרים הגיר' בהמה שהקריבוה לע"ג כולה אסורה כמו שהעיר בדפוס ברדיטשוב) מבואר כדיוק הכסף משנה שאם הקריבוה לעו"ג ופירשו ואמרו חוץ מעצמותיה כו' לא נאסרו.

אמנם זה נגד המשנה בחולין סוף השוחט אפילו שחטה לאכול לעו"ג מחצר כבד שלה שסתם מחשבת בעו"ג, הרי דאף דרק כזית מחצר כבד שלה לעו"ג מיתסרא (תוס'). ובגמרא שם דמא ותרבא לדידן מישכא ובשרא לדידכו יעוי"ש. וכן בעורות לבובין דאינן מקריבין רק הלב אסור גם כל העור אמנם זה אינו דזה ידענא מקרא דזבחי מתים דאסורין בהני' כמת וזה הוא אם נשחטה הבהמה לעו"ג (או בכדרכה אפילו נהרגה) דאז פועל השחיטה לכל הבהמה שעור בהמה חיה וקרניה אינן ראוין למידי לכן גם כל דבר מהבהמה נאסרין ומקרו זבחי מתים ובזה איירי הך דפרק השוחט וכן הך דעורות לבובין דאמרו בגמרא שיש עליה קורט דם שנעשה הנקב מחיים שלכך נשחטה אבל בהמה שנשחטה סתם שלא במחשבה לעו"ג ואינה זבחי מתים רק שנקרבה לעו"ג בזה מה שכוונו להקריב לעו"ג מיתסר והשאר לא מיתסר וכמו שאם זרקו הדם לא מיתסר הבשר יעוי' תוס' שם ועיי' לקמן הלכה ט"ו הקריבום לפניה נעשו תקרובות אע"פ שחזרו והוציאם כו' ואמר הגמרא שם והיוצא אסור אי אפשר דליכא תקרובות כו' אבל רק מה שמקריבין לעו"ג יעוי' היטב ודוגמת זה אשכחן גבי יו"ט בדף כ"א בהמה חצי' של עו"ג כו' מותר לשוחטה ביו"ט דא"א לכזית בשר בלא שחיטה עיסה חצי' של עו"ג אסור לאפות משום דאפשר לאפלוגי בלישה וברור מאד.

הלכה ו

אם היו עומדין על פתח המדינה כו' ואם לאו הרי הוא בחזקת לנוי ומותר

במשנה פליגי ר"מ וחכמים, דר"מ אוסר כל הצלמים הנמצאים כו' ומפרש ר' יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין אותה פעם אחת בשנה ור"מ דחייש למעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום, ורבנן דלא חיישי למעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום ועיין ברבינו נסים באורך. ולדעתי פשוט, דהכוונה, דגויים במקומו של ר' מאיר, הם עובדין לכל הצלמים אפילו אין להם מקל וציפור כו' וכי ניידי לעלמא, עובדין כל הצלמים, וחייש למעוטא, היינו שמא עבדו אותם מעוט הגוים שבמקומו של ר"מ כי אזלי וניידי לעלמא, ותו הם אסורים, דהגוים של מקומות אחרים לא איכפת להו, אם יעבדו אותם הגוים של מקום אחר, אבל רבנן לא חיישי למעוטא, היינו להנך גוים של מקומו דר"מ, דליחוש שמא עבדוהו ולא שייך לאמר דהא מודה ר"מ היכי דרובא קמן, דלא חיישינן למעוטא, דדוקא בתשעה חנויות, דמספקא לן אם פירש מן המעוט או מן הרוב, אבל שנצרף גם המיעוט גם הרוב בלתי אפשר לאמר, דזה דוקא ברובא דאיתא קמן, ולר"מ דחייש למיעוטא חייש שמא גם אנשי מקומו היו עובדין אותו ואין זה סתירה מן הרוב אל המעוט. וברור. ולפירוש הרמב"ן דפלוגתתם הוה על מקומות הסתמיים, הקשה הר"ן הא ברובא דאיתא קמן ר"מ מודה, ואין לאמר דהוי קבוע דקבוע לא מהני רק היכי שפירש מן הקבוע אבל הכא הקבוע הא קבוע במקומו, רק דאנן אמרינן שהנך מקומות הוי כמקומו של ר"מ, איך שייך כאן דהוי קבוע, כיון שהנך מקומות אינם באים מן הקבוע, ובאמת לפ"ז לדעתי איכא לדחות גם קושיית הר"ן דלא שייך ע"ז לחשבו כרובא דאיתא קמן, כיון שאין אנו דנין אם באים מן הרוב, או מן המעוט, רק אנו דנין אם מקרה הרוב יש לו או מקרה המיעוט, בזה חייש ר' מאיר למיעוטא כמו דחייש למיעוטא דאיילונית אע"ג דרובא נשים דאיתא קמן אינן איילונית וזה פשוט לדעתי ודו"ק.

וראיתי להשעה"מ בהלכות מגילה שעמד בזה אם שייך כאן קבוע, והביא כסברתי משם הלשון למודים דהיכי שאין הקבוע יוצא ממקומו לא שייך לחשבו כמחצה על מחצה, והקשה מדברי הר"ש מקינון שכתב בס' הכריתות ובזה נתישב לי מה שמקשים העולם יאסר כל העולם בחרישה וזריעה מטעם נחל איתן שהוא קבוע, ולמאי דפרישית ניחא כיון דלא ידעינן היכן הוא לא שייך זה עכ"ל. הרי דאע"ג דכל שדה ושדה באנפי נפשיה קאי ולא יצא מן הקבוע ס"ל להר"ש דמקרי קבוע. עכ"ד ובמחכתה"ג לא דק כלל. דלפי ס"ד דהספר כריתות דקבוע אף שלא נודע הוי קבוע [ובשיטה זו אזדו התוספות בסנהדרין פ"א סד"ה הנסקלין בנשרפין ועוד י"ל דהו"ל קבוע אע"ג שאינו ניכר ונודע לנו

מקומו יעו"ש] אם כן הא כאן שפיר הקשו יאסר כל העולם בחרישה וזריעה שמא אתה פוגע במיעוט נחל איתן הקבוע במקומו באותו מקום בעצמו הגע נא בעצמך, לחוש שמא פירש מן הקבוע את חושש ולחוש שמא פגעת את הקבוע במקומו לא תחוש יפלא בעיני [ולפ"ז צריך להבין אמאי משני בפרק אלו מציאות באגא בארעא דיתמי לא מחזקינן וכפירש"י דהולכין אחר רוב ואמאי הא הוי קבוע] אם לא כפי סברת התוספות בכ"מ ותירוץ הר"ש דכיון שאינו ניכר תו בטל חשיבות קביעותו, רק במקומות המוקפין מימות יב"נ, שאתה רוצה לדון על המקום הספק דהוא ג"כ מוקף מימות יב"נ, כמיעוט המוקפים שקבועים במקומם הלא לא פגעת את הקבוע, ולא יצא מן הקבוע, רק שאתה דן על מקום אחר מאי מועיל הקביעות להחשיבו כמחצה על מחצה, וכן כאן המקום שאינו יודע דרך אנשיו אם עובדין לצלמיו או לא, האם פגעת במקומות הקבועים, רק אתה דן על מקום אחר, בזה לא מועיל חשיבות מיעוט מקומות הקבועין שעובדין לצלמיו וז"פ.

הלכה יב

מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר.

פירוש ורוב עופות מביאין ממקום אחר. ולא דמי לענבים בכרם דאסור לרבינו, מטעם כאן נמצא כאן הי' יעוי' טורי זהב סי' צ"ד ס"ק י"ז אע"ג דהוי רובא דעלמא היתר. ופשוט.

פרק ח

הלכה א

וכן חליפי חליפין מפני שנעשים דמי עו"ג.

ועיין בגמרא דתלי בהך דשני כתובים ונראה לנו דנתבונן דלמאי דמסיק בגמרא דילן דדמי עו"ג ביד עו"ג מותרין. הרי דאסור דמי עו"ג אינו רק אם בא באיסור היינו דישראל שעבר על לא ידבק בידך מאומה מן החרם, נתפס הדמים בעו"ג ואסור ליהנות מהדמים הבאין על ידי האיסור והעו"ג שמותר לו למכור עו"ג וליהנות מעו"ג, וכמו דאמר רבה בר אבוה זבינו כל מה דא"ל אינו נתפס באיסור דמי עו"ג, ואילו בשביעית אם מכר שביעית אפילו בהיתר נתפס הדמים בקדושת שביעית דאין איסור בסחורה בפירות שביעית דוקא כשקונה הרבה ומוכר הרבה, הא מעט שרי, כמו שמוכר האתרוג ובכל זה הדמים נתפסין בקדושת שביעית ומשום שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה אסור לקנות ועיין בתוספות בפרק לולב הגזול שם, ובעו"ג [ולפ"ז בעו"ג שהחליף שביעית ג"כ נתפסין הדמים בקדושת שביעית], ואם כן אין האיסור גורם הקדושה בדמים של שביעית ואיך דמיין להדדי ולא מצינן למילף חדא מחבריה ולא הוו שני כתובים. ולכך אתי שפיר

דהרי"ף ורבינו לקמן סוף פרק טית דהך שמועה דבפ"ק דעו"ג דמפרש דעו"ג שהלך בחזרתו מיריד דמותר לשאת עמו, משום דאימור גלימא זבין אזלא למ"ד דדמי עו"ג ביד עו"ג אסורים, כן הכא נמי אזלא הך שמועה למ"ד דדמי עו"ג ביד עו"ג אסורים, ואם כן אע"פ שהעו"ג לא עבר במכירתו ג"כ אסורין הדמים, ואם כן דמי שביעית לדידיה הוי שני כתובים, אבל לפסק הלכה לא קא שייכי לשני כתובים ודו"ק היטב. ויעוין בפ"ח מהל' מאכלות אסורות הלכה י"ז מה שכתבתי שם.

במד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו לעו"ג כו'.

בסוף פרק השוחט אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"ז כיון ששחט בה סימן אחד אסרה, ופירש"י לא מיבעיא עומדת דכשהגביה והרביצה קנאה בהגבהה ונעשית שלו, ורבנן בתוספות דחו זה דאפילו הכי לא מצי לאוסרה דהוי כגזל דבר קודם יאוש שניהם אינן יכולין להקדיש וכי פריך הגמרא לרב נחמן דסבר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מהמנסך במזיד חייב והתם מיירי דאגבהה כמו דאמר בגיטין. ולדידן נראה דדברי רש"י נכונים עפ"י איזה הקדמות דהנה בפרק מרובה דף ע"א: בהא דמפרש תלמודין שוחט לעו"ג אמאי מחייב כיון דשחט בה פורתא אסרה אידך איסורי הנאה ולאו דמריה קא טבח. והקשו רבנן בתוספות הא כל טובח נמי לאו דמריה טבח דמכי שחט בה פורתא קניא בשינוי מעשה וי"ל דלא חשיב שינוי מעשה לקנותה בכך, וכן מוכרח מהא דמשני בשור שנגמר דינו שמסרו לשומר והזיק בבית שומר ונגמר דינו בבית שומר ור' מאיר סבר לה כר' יעקב דאמר דשומר מצי מהדר ליה ולאמר הרי שלך לפניך, ויפלא מכיון דשחיט בה פורתא הרי לא אמר שומר הרי שלך לפניך, ותו כי גמר השחיטה באיסורי הנאה דלא שוים להשומר מידי ולא מצי פטר נפשיה השומר ביה מבעלים ואיך חייב ד' וה', וע"כ דשחיטה עד גמר לאו שינוי הוא ומצי אמר הרי שלך לפניך, זה מוכרח, ובהא דפריך שם בשוחט לעו"ג כיון דשחט בה פורתא אסרה, דלא מוקי רבא כמו בשור הנסקל דתני בהדיא כגון שנגנב מבית שומר ומחייב לגנב משום דבר הגורם לממון כממון דמי, דאף על פי ששחט בה פורתא ואסרה אפ"ה הוי ממון לשומר לפטור עצמו דיאמר הרי שלך לפניך דלא הוי עדיין שינוי בשחיטה פורתא, נראה לדעתי דהיכי דמהנה המעשה של שחיטה לאוסרה בהנאה ד"ת הוי שינוי חשוב, ושאני בשור הנסקל שהשחיטה אינו גורם האיסור דנאסר מגמר דינו ואילך וסברא כזו מצאנו בדוכתי טובא, וביחוד בפ"ק דבכורות דף טית קא סבר ר"ש הואיל ואיסורו חושבו וז"ב. ולפ"ז היכי דאגבהה וקנאה להתחייב באונסין דהוי כגזלן, מכיון דשחט בה סימן אחד קא מצי לאוסרה דקנה לה בשינוי, ואם תאמר דזה לאו הוי שינוי וכמו שהוכחנו מסוגיא

דמרובה זה אינו כיון דאוסרה בשחיטה זו תו שפיר הוי שנוי וכמוש"ב. ואם תאמר א"כ הסיבה והמסובב בנושא אחד, דמצד מה יכול לאסור משום שקני לה בשינוי ומצד מה קני לה בשינוי, דהא בעלמא כה"ג לא שינוי הוי הלא רק מצד שאוסרה בשחיטה זו, א"כ לא יאסור ולא יקנה, ע"ז אשיב מצאנו דוגמתו בפרק מרובה דף ס"ז, דגנב שהקדיש מועיל קודם יאוש מטעם שינוי השם, והקשה בחידושי רשב"א איך הוי שינוי השם כיון דלא מצי להקדיש דאינו שלו, ואין ההקדש חל כלל, ותירץ דבאין כאחד, השינוי השם עם הקנין וזהו ממש כגוונא דר"ש, הנ"ל, דמטעם מה הוי שינוי השם משום דמקדיש ומטעם מה הוי הקדש משום דקני בשינוי השם, וכן מצאנו בריש הזורק גיטו וידו באין כאחד וכי"ב אמרינן בירושלמי פרק אמר להם הממונה הלכה י' גבי כלי שרת שבעבודה הן מתקדשין ומהיכן מתקדשין המנחות קדוה"ג מחמת כלי שרת, אם כן קדושין ומתקדשין כאחת עיי"ש. כן ה"נ הוא קני לה בשינוי לכן מצי לאסור דדידיה הוא ע"י שינוי, ומסיבת מה הוי שינוי משום שאוסרה בשחיטה זו, וזה נכון ומסולק קושיות רבנן בתוספות.

אולם כ"ז אם חקרינן אם אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל לפי מה דקיי"ל דע"י מעשה אדם אוסר דבר שאינו שלו רק דישראל לא אסר משום דאיהו לאו לע"ז מכוון רק לצעורי חבריה קא מיכוון וכמו שפירש רבינו בפ"ב מהלכות שחיטה וכמו שפירש מרן בכסף משנה שרבינו סמך על מה שפירש שם, אם כן כיון דלא הוי שינוי לקנותה ע"י שחיטה, רק משום דאיהו אוסרה בשחיטתו שפיר תו איכא למימר דלצעורי קא מכוון ודחבריה שחטה לה ואינה נאסרת, ולא שייך ששניהן באין כאחת, כיון דעל כוונתו אנו דנין ואיהו לצעורי מכוון כיון דלאו שינוי הוי, לכן סתם רבינו דבכל גווני אינו אוסר בהמה שאינה שלו ודברי רבינו ז"ל מוסכמים ודוק.

במד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו לעו"ג כו' לא נאסרה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

ועיין בהשגות שאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה כדרב הונא, ועיין כסף משנה שתירץ שרבינו סמך על מה שכתב בהלכות שחיטה. ובאמת נראה דרבינו סבר דאף בלא טעמא דלצעורי קא מכוון כמו בגוי ובישראל מומר, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, לכן כאן כתב סתמא דאם שחט בהמת חבירו לא נאסרה בין מומר בין עו"ג, רק בזה פסק כרב נחמן ור"ע ור' יצחק דאמרי אפילו במקום דאוסר דבר שאינו שלו מ"מ בישראל אמרינן לצעורי קא מכוון. ופוק חזי בפרק השוחט דמפרש שחיטתו פסולה אין זבחי מתים לא הא דשחיט להר, ופירש רבינו דאין מתכוון לעובדו רק לרפואה כדרך שעושין הפתיים או לניחוש ואפ"ה פסולה, בזה שפיר פסק רבינו, דהא דפסולה דוקא באית ליה

שותפות אבל של חבירו אינו אוסר דלצעורי מכוון, אבל במה דהוי רק פסול שזה אינו רק מפני מראית עין וכי"ב, אמנם לאסור בהנאה דין תורה ודאי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף כותי ומומר אפילו ע"י מעשה וז"ב - ומה שכתב רבינו בפרק ז' מהלכות חובל המנסך יין של חבירו לע"ז לא נאסר היין כו' ואם היה לו בה שותפות או שהיה מומר כו' כוונתו כיון דלאו לצעורי מכוון דהא ניסך שלו ג"כ או שהוא מומר, תו דינו כעו"ג שאוסר היין במגעו וחייב בתשלומין, וזה מדויק בלשונו הזהב או שהיה מומר שהרי הוא כעו"ג פירוש דעושה במגעו יין נסך, וכל זה נכון.

אמנם דא צ"ע דלפ"ז מאי פריך על רב נחמן כו' דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה אף בגוי וכיו"ב מהא דתנן שנים אוחזין בסכין ושוחטין כו' שחיטתו פסולה, ומאי קשה כיון דפסולה הוי רק דברי סופרים דלכן אינה אסורה בהנאה ומיירי בשוחט לרפואה ולניחוש, ועל כרחין כיון דאם שוחט ממש לע"ז אין אדם אוסר דבר שאינו שלו לאסור מדין תקרובות דבר תורה, הוא הדין בשוחט בהנך דברים דמדברי סופרים לא גזרו חכמים בדבר שאינו שלו וצ"ע.

ואפשר דנאמר דתלמודין סבר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף לגבוה כדאמרו פרק ר' ישמעאל, לכן גם כאן לא גזרו חכמים באינו שלו, אבל רבינו פסק דלגבוה נאסר אף דבר שאינו שלו לכן יתכן דרבנן גזרו גם כאן וזה דחוק. יהיה איך שיהיה זה אמת ברור בדברי רבינו. ומה שרבינו פסק דלא כאמוראי דסברי אם עשה בה מעשה בדבר שאינו שלו אם נאסרה, משום דסמך על שמועה דבעי ר' יוסי בן שאול מר', כלים ששמשו בבית חוניו מהו שישתמשו בהן לגבוה למ"ד דחוניו לאו לעו"ג עביד וא"ל אסורים ומקרא היה בידינו דפשיט מכלים דאחז, ופירושו כמו דהתם אע"ג דכלים הוו דמקדש ואפ"ה אסרום כמו דנאסרו כהנים אף על פי שהיו אנוסים בעבודתן לע"ז כדפירש"י דף נ"ד, כן הכא כמו דכהנים ששימשו בבית חוניו נאסרו לגבוה כן כלים ופירשו קדמאי ומהם במאור דאיהו פליג על הני דמוכיחין מכאן דבמעשה נאסרו אף להדיוט יעו"ש. וע"ז סמיך רבינו ז"ל.

ויתכן דמפרש דרב דימי פליג על רבין דלא אמר ר' יוחנן רק על קרקע עולם דבמעשה אסרה, והנה לרבין אליבא דר' יוחנן בעכו"ם שעשה מעשה בבהמת ישראל שניסך יין בין קרניה, אם מהני ביטול, נחלקו רמב"ן ור"ן, דר"ן הוכיח דלא מהני ביטול מדמוכחין מכלים דאחז ומאי מוכח דילמא רק לגבוה נאסר, וע"כ דהוכיח דא"כ הוי להו לפרוקי הנך כלים לאשתמושי בהו להדיוט, וא"כ לא סבר ע"כ הך דאמרו לעיל כיון דאישתמש בהו גבוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו להדיוט ואם כן מאבני המזבח ששקצום ע"כ דמשום הכי גנזום ולא הכריחו לגוים שיבטלום משום דלא סגי להו ביטול כדין

כל ע"ז שבאתה ליד ישראל. והנה דבריו תמוהים דאם כן קשה הא קיי"ל כיון שבאו פריצים חללוה ואם כן יצא לחולין תו נבטלו ע"י עו"ג דהא כיון שיצאו לחולין וזכו בה גוים הנו ע"ז של עו"ג דמהני בהו ביטול וכמו דפריך הגמרא לעיל נ"ב ניתברינהו ונשקלו לנפשייהו, ואין לאמר כי אע"ג דקיי"ל ובאו פריצים וחללוה סבר ר' יוחנן דוקא במידי דלא קדישי קדוה"ג וכמו כסף וזהב של ירושלים אבל לא באבני מזבח דקדושים קדוה"ג עיין מלחמות, או נאמר דחיישינן שמא טרם שכיוונו לזכות באבנים לעצמן והוי של ישראל דהא דעו"ג קני בכיבוש מלחמה היינו דוקא כי מכוון לזכות, ואם כן עדיין הוי של ישראל ולא מהני ביטול כיון דנאסרה ע"י מעשה, דזה אינו מספיק, דאם כן מאי אמר ואלא מאבני מזבח ודילמא כדר"פ משום ובאו פריצים וחללוה, ולימא דעדיין קשה דליתברינהו ע"י גוים וליבטלום כיון דע"י מעשה אפילו ג"כ לא נאסר דבר שאינו שלו, רק משום שנעשה של עו"ג וא"כ דילהו מהני ביטול וצע"ג.

והנראה. * דסבר דתלמודין לא סברה הך דכיון דאישתמיש בה לגבוה לאו אורח ארעא לאשתמושי בה הדיוט גבי כלי שרת, דאחז שקצן, משום דכיון דקושייתו דנפרקינהו ונשתמש בהו להדיוט, אם כן ע"י פדיון שפיר כיון דנתפס דבר אחר וקדושה על ידן שפיר דמי לאשתמושי בהו להדיוט, אבל גבי אבני מזבח ששקצון מלכי יון, דנפקע קדושתן משום ובאו בה פריצים וחללוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו הדיוט וזה סברא בהירה, ובריש המנחות והנסכים דף ק"א מותיב ר"ה בר מנוח מהא דכלי שרת אינן נפדין משום דא"ל טהרה במקוה והני כטהורין דמיין מוכח דאם היו אינן ראוין לטהר במקוה הוי נפדין אע"ג דאישתמוש בהן גבוה דכלי שרת עבודתן מקדשתן ולאו אורח ארעא לאישתמושי בהן להדיוט, מ"מ כיון דע"י פדיון שפיר דמי לאישתמושי בהן להדיוט, לכן שפיר מוכיח רבינו נסים דלמאי דאמר ואלא מאבני מזבח ששקצו מלכי יון אלמא דלמאי דלית ליה טעמא דר"פ דבאו פריצים וחללוה הוי א"ש דיגנזו משום דאסירי להדיוט, ומאי מוכח דילמא רק לגבוה, ועל כרחין דאל"כ נפרקינהו להדיוט, ועל כרחין דגם להדיוט אסירי כיון דעבדו בהן מעשה, ואם כן קשה דניתברינהו ונבטלינהו ונפדינהו להדיוט ועל כרחין דע"ז של ישראל שעבדה גוי לא מהני ביטול, זה ביאור דבריו העמוקים בס"ד. ולולא דברי הר"ן הו"א דהכי מוכיח דעל כרחין אם עשה מעשה אסירי, אף להדיוט, דאם תאמר רק לגבוה אסור א"כ הא קיי"ל יש שינוי בנעבד אצל גבוה אמאי גנזום, הוי להו להתיכם ולחזר ולעשות אותם, דאז יהיו מותרים לגבוה ומפורש הוא בדברי רבינו בפרק א' מהלכות כלי המקדש הי"ג וכולן מתקדשין במלאכתן ואם נשברו מתיך אותן ועושה אותן כלי אחר ואין קדושתן מסתלקת מהן

לעולם, ועל כרחין דלהדיוט ג"כ אסירי. אמנם זה רק לשיטת רבינו ולא לפום הך שיטה שבארתי בהלכות אסורי מזבח דדוקא המשתחוה לקמת חטים שבשעה שהשתחוה לא היתה ראויה להקדש קדוה"ג ולא חל עליה שם תועבה יעו"ש, א"כ הכא דהיה כלי לגבוה ונאסרה לגבוה תו אין שינוי בנעבד כזה. ועיין מ"ש בחידושי שם בס"ד ודו"ק היטב בכ"ז.

* אמנם הסברא בהירה וברורה היא וראוי' למי שאמרה וכן מתאמרה משמי' דגברא רבה אחרינא כותי' בחדושי סוגיות להח"ס ח"ר דף מ"ג אבל הר"ן ז"ל ע"כ לא נחית לזה כי בחדושיו למס' עכו"ם דף נ"ג ע"ב דה"מ מכדדי' העיר והרגיש בעצמו לחמי' זו והוצרך לאמר דלמסקנא דילפינן מכלים דאחז ל"צ באבני מזבח לטעמי דרב פפא מהמו"ל. .

אמנם בחידושי פירשתי דברי רמב"ן דאם עבד עכו"ם של ישראל ע"י מעשה הוי כעו"ג של נכרי שבא בזכי' ליד ישראל כיון דגוף הממון הוא של ישראל ובזה הא פירש רמב"ן בהא דאמר אי מעיקרא בבטול בעלמא כו' אף ע"ג דזכו בהן ישראל מן התורה מהני בטול וכן בעשה הנכרי מעשה בשל ישראל אבל מדרבנן לא מועיל בטול לכן גנזו אבנים בימי החשמונאים דמדרבנן לית להו ביטול וברור.

והנה בסוגיא דכלים ששמשו בבית חוניו שהבאתי לעיל, כתב הרז"ה בספר המאור, דדוקא ע"י פריצי ישראל נפיק לחולין דבני מעילה נינהו ודוקא אבני מזבח, וכלים דאחז לא נפקי לחולין דכלי שרת שאני דיש בהן מועל אחר מועל יעו"ש באורך רב, ושיטתו תמוה מאד מהא דאמרו בנדרים דף ס"ב ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה כיון שפרצום נעשו חול, הרי דכלי קודש דכתיב ולמאני דיא ביתה היתו קדמך וכדאמר במגילה י"א אפיק מאני דבי מקדשא ואישתמיש בהו. ונראה לדעתי כמו דאמרו בפ"ק דעו"ג דף י"ג דמטיל מום בבעל מום דאע"ג דלא חזי להקרבה אסור בע"מ נהי דלגופיה לא חזי לדמיה חזי, לאפוקי הכא דלא לדמיה חזי ולא לגופיה חזי, כן הכא בכלי שרת אימתי לא נתחללו ע"י פריצים בשעה שבית המקדש קיים דכמו שהיה בימי אחז דהכלים ראוים להשתמש בהן לגבוה לא נפקי לחולין, אבל כשהיה בלשצר הלא היה אחר החורבן וכבר נשרף בית ד' ולכמה תנאי בטלה קדושה ראשונה דשלמה ודוד, אם כן כלי שרת למאי חזו לא הן לא דמיהן לכן אין בהן מעילה, אבל מימי אחז אע"ג דבאו פריצים לא נעשו חול וכן בימי חשמונאי דהיה בית המקדש קיים והיו יכולין להשתמש בהן וכן המועל בהן גם כן דמיו ראוין להביא ממנו כלי שרת להשתמש בהן לכן לא שייך בהו ובאו פריצים וחללוה וזה נכון אמנם נתבונן אם לא קדשה לעתיד לבוא ונאמר דהוי במות מותרין אף עפ"י כן אתי שפיר דלא שייך לאמר

דכלי שרת היו ראויין להשתמש בהן לגבוה בבמה דהוי בגדר מעלין בקודש ולא מורידין וכיון דהיו מאני דבי מקדשא אסורין להשתמש בהן בבמת יחיד ואף ע"ג דליכא במה גדולה, ואם כי לא דמי להקדישן בשעת איסור הבמות והקריבן בחוץ בשעת היתר דעובר בעשה, דשם יש במה גדולה, ובכ"ז משום אין מורידין בקודש לא חזו להשתמש בהם בבמה קטנה, ודלא כהט"ז שכתב דהיכי דלא חזי מותר לעשות בהן קדושה קלה, ועוד דבמת יחיד לא בעי כלי שרת ולא שייך שיהיה קדושת כלי שרת משום זה ודו"ק.

הלכה ב

אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומם מותרות שהרי אין בהם תפיסת יד אדם.

בזה פליגי בגמרא ובירושלמי השתחוה לביצה חזקיה אמר לא אסרה ר' יוחנן אמר אסרה כו' ופסק כחזקיה לגבי ר' יוחנן דרביה הוא ופריך שם על חזקיה דאמר ביצת ע"ז שנעשית אפרוח, דאיך אפשר לביצת ע"ז יעו"ש דהגירסא מתוקנת וע"ז סמך רבינו כמוש"פ הש"ך. ויתכן בהא דיליף להתיר במה הצד ממחובר ובעלי חיים דהצד השוה שכן אין בהם תפיסת ידי אדם וקאמר דלהכי כתב שקץ תשקצנו כו' דאע"ג דאתיא מדינא להיתרא לא תיתי, וזה כביר פירשתי, דלהכי כתב רחמנא שקץ להורות דדין טומאה יש באיסור ע"ז, וטומאה לא מקבלי בע"ח ומחובר, אבל ביצה וכי"ב מקבל טומאה כן לענין אסור ע"ז, אולם למה דיליף במה הצד מבהמה תמה ומאילן יבש, מוכח דבאילן יבש ג"כ טהור לענין מלקבל טומאה דהוא מחובר. ורבינו כתב בפרק ב' מהלכות טומאת אוכלין וכן אם יבש האילן ובו פירות ה"ה כתלושין אמנם הראב"ד השיג ע"ז בתוקף יעוין במל"מ שם.

והנה נראה להוכיח כמאן דשרי מדלא אשכחן שום בעיא בגמרא בשער העומד לגזוז אם כתלוש דמיא לענין ע"ז וכדאשכחן גבי מעילה במקדיש עבדו בפרק השולח גט דף ל"ט וכן בענבים העומדין לבצור אם כבצורות הואיל ומכחשי כ"כ דשבקוה לה, וליכא למימר דילפינן מטומאה להקל דכמו דאין מקבל טומאה כל המחובר לקרקע אף שהגיע לבצור כן לענין ע"ז דז"א דהא המשתחווה לבית אסרה אע"ג דלענין טומאה ליכא כיון שקבוע בקרקע [וליכא למימר דשם טומאה איכא כמובן] ועל כרחין דכל שאין בו תפיסת יד אדם מותר אע"ג דתלוש הוא. והכא כגזוז ובצור בלא תפיסת יד אדם דמי. לכן לא אשכחן בעיא זו גבי ע"ז ודוק.

ולפ"ז נראה דא"ש מה דבעי רמי בר חמא אם יש שנוי בנעבד לגבוה ותמהו רבוותא קדמאי עיין חידושי רמב"ן ז"ל דמנ"ל מאתנן ומחיר דאסירי במחובר והמה שנוין מותר ונאמר דיו, והעלה רמב"ן דרמי בר חמא ידע דאסור נעבד במחובר לאו מקו"ח. ותמהו

דלעיל מבע"ל לפי גירסת הספרים הקדמונים אם יש נעבד במחובר לגבוה ולא איפשיט ולפ"ז אתי שפיר דהך בעיא שניה אזלא למאן דשרי אבני הר שנדלדלו ואם כן להדיוט הטעם בבעלי חיים ומחובר חדא הוי דמותר משום דאין בהן תפיסת יד אדם, לכן כמו דאסור בע"ח לגבוה אע"ג דאין בהן תפיסת ידי אדם כן מחובר דמ"ש, אבל אידך בעיא אזלא למ"ד דאסור אבני הר שנדלדלו ודוקא מחובר ובע"ח שרי זה מצד שמחובר וזה מצד שאיהו בע"ח ומאן איהו דבידיה מתקלא להשוות איסור מחובר לבעלי חיים לענין גבוה כיון דמחובר הוא ענין בפני עצמו שגורם היתר ואין צורך לאמר כהרמב"ן דלבתר דבעי פשטא, בינה זה.

הלכה ג

אילן שנטעו מתחלה כו' וכן המשתחוה לאילן כו'.

פסק כשמואל וכאתקפתא דרב אשי, דר' יוסי בר"י סבר בנטעו ולסוף עבדו עיקרו נמי אסור, ורבנן סברי עיקר אילן שרי דכתיב ואשריהם תגדעו איזהו אילן שגידועו אסור ועיקרו שרי זה אילן שנטעו ולבסוף עבדו. ולפ"ז הדר הפלפול מגמרא דף מ"ה מרבי יוסי בר"י לרבנן דמנא ידעי רבנן דביעור ע"ז אחר כיבוש הארץ נפ"ל מאבד ואח"כ תאבדון, ומנין לעוקר עו"ג שצריך לשרש אחריה נפקא ליה מאבדתם את שמם, אבל ר"י בר"י ע"כ מוקי הא דאשריהם תגדעון להורות דביעור ע"ז אחרי כיבוש הארץ, ואבד תאבדון הוא שצריך לשרש אחריה, ואבדת את שמם הוא לכנות לה שם, והלח"מ במח"כ לא דק בזה, ובאמת לרב אשי דר' יוסי בר' יהודא יליף מואשריהם תשרפון באש לנטעו ולסוף עבדו דעיקרו נמי בשריפה א"ש לשון הברייתא ת"ל ואשריהם תשרפון באש ולא צריך לאמר אילו לא נאמר קאמר יעוי"ש.

ולכאורה נ"ל לדון דהא דמחלקינן בין נטעו ולסוף עבדו לנטעו מתחילה, הוא דוקא להך תנא דסבר דע"ז של גוי אסורה מיד, אבל למאן דאמר דאינה אסורה אלא עד שתיעבד, אם כן כי נטעו מתחילה לכך בזה לא נאסרה רק כשנעבדה אחרי כן והא היא כבר נטועה והוי נטעו ולסוף עבדו. ולפ"ז לא מיירי רבינו רק בע"ז של נכרי אבל לא בע"ז של ישראל וכמו שפסק לעיל פרק ז' יעו"ש.

ובזה הוי אתי שפיר מה דמפרש רב אשי באתקפתא דיליה, דר"י בר"י סבר דעבדו ולסוף נטעו עיקרו נמי אסור דכתיב ואשריהם תשרפון באש, והא צריך לנטעו מתחילה לכך ועל כרחין כדפרש"י דיליף דאשריהם תרי משמע וזה לא נזכר בגמרא. ולפי מש"ב הוי שפיר דר' יוסי יסבור כר' ישמעאל דע"ז של גוים אינה אסורה עד שתיעבד ואם כן אף בנטעו מתחילה לכך כיון דאז בשעת נטיעה לא נאסרה תו כי עבדו אח"כ לעולם

הוי נטעו ולסוף עבדו ושפיר יליף דגם עיקרו אסור בעבדו ולסוף נטעו וז"פ אבל מדברי רבותינו בתוספות דף מז: ד"ה העמיד תחתיו עו"ג ונטלה הר"ז מותרת, ואע"ג דכי לא נטלה נמי לא הוי משמשין דהא אליבא דרבנן מוקמינן לה דאמרי נטעו ולסוף עבדו מותר והכא מסתמא לא נטעו מתחילה לכך, מדלא מפרש עלה שנטעו מתחילה לכך כו' מפורש דבנטעו מתחילה שיהא להכניס ע"ז תחתיו הוי אסור, והא במשמשין לכולי עלמא אינם אסורים עד שיעבדו ואם כן בתחילת נטיעתן לכך לא הוו מיתסרי, ולא חל האיסור רק כשהוא מחובר א"כ לעולם הוי נטעו ולסוף עבדו אלא ע"כ דאף דאינו נאסר בשעת נטיעה מ"מ כיון שנטעו מתחילה לכך הוי תפיסה מעליא וכי עבדו אח"כ אסור, ואם כי זה מוזר קצת מצאנו לקדמאי בריטב"א ובטור בשם הרא"ש, דהא דהחופר בורות שיחין ומערות לע"ז אסרה דוקא כי השתחוה אח"כ אבל קודם השתחוואה לא נאסרה כלל במעשה שלו אף למ"ד דע"ז של גוי אסורה מיד. ואפשר דגם רבנן דתוספות לא פליגי ע"ז, והא שכתבו בד"ה גדעו ופסלו לשם עו"ג כו' שאם נתכוין העו"ג לעשות עו"ג ודאי אסור כיון שעושה מעשה בגוף האילן ודמי לחפר בורות כו' שנאסר גם שאר הקרקע לפי שעושה בה מעשה, הוא משום דלשיטתן לקמן מ"ח אזלי, דמפרשי דבגדעו ופסלו לחוד לא מיתסרא רק משום דהשתחווה אח"כ, עיי"ש.- לכן כתבו דאם נתכוין לעשות גוף האילן עו"ג הוי כמו חפר בורות כו' דמתסר גם שאר הקרקע כיון שהשתחווה ג"כ. מצאנו בקרקע שאם נעשה מעשה לעו"ג אף דלא נאסרה בכך, שוב נאסרה בהשתחויה שאח"כ, הכא נמי בנטעו מתחילה לעו"ג אף דלא חל האיסור שוב נאסר בהשתחוי' ודוק.

וזכיתי שהגיע לידי חידושי רמב"ן ע"ז, וראיתי שהביא די"א דנטעו מתחילה לכך ואח"כ עבדו מתסר בע"ז דעד שתעבד דמהני' ליה תפיסת ידי אדם, וכתב דאינו מוצא בזה טעם, ודעתו דדוקא למ"ד עו"ג של עו"ג אסורה מיד, והלכך באילן שתחתיה ע"ז לא משכחת דמתסר אלא כשהיתה שם ע"ז ונטעו עלי' לצל כו'. וכוונתו דמשמשין אינם אסורים אלא עד שיעבדו וכמוש"ב. ושמחתי שכוונתי לדעתו הגדולה. ולפ"ז מדויק לן דברי רבינו אילן שנטעו מתחילה שיהא נעבד אסור בהנייה וזו היא האשרה האמורה בתורה, דאם נטעו שיכניסו תחתיו ע"ז ולסוף הכניסו לא מתסר כיון דאיסורא אינו חל אלא כשהוא מחובר הוי נטעו ולסוף עבדו וז"ב. ומי יוכל להכריע בין אבות העולם.

אולם מצאנו גמרא ערוכה בירושלמי פרק אר"ע בשבת ושם הגירסא מתוקנה והושמט קצת בדפוס פרק כל הצלמים ז"ל, ר' בא בשם רב המשתחוה לבית אסרו לאילן לא אסרו, והא תנינן שלש אשירות הן תיפתר שנשתחווה לזמורה ואח"כ נטעה עכ"ל. וזה פלא דאדרבא אם נימא דמשתחווה לאילן אסרו, תקשה למה לן נטעו מתחלה לכך וכמו

דפריך על רב דאמר המשתחווה לבית אסרו יעו"ש. ועל כרחין דאזיל למ"ד דע"ז של גוי אינה אסורה עד שתיעבד וכמו דמייתי לקמן פרק ר' ישמעאל ואית דמחלפין כו' ואם כן נטעו מתחילה לכך בזה אינו נאסר רק במה שנעבד והוי כנטעו ולבסוף עבדו דמותר לרב דאמר המשתחוה לאילן לא אסרו, לכן מתרץ שהשתחווה לזמורה ואח"כ נטעה דכבר נאסרה בתלוש, הרי מפורש כשיטת הרמב"ן ולשון הזהב של רבינו וזה ראיה שאין עליה תשובה.

והנה בספרי פרשת ראה מוקי הך דפסילי אלהיהם תגדעון לגדעו ופסלו לעו"ג דנוטל מה שחידש, ולפ"ז ניחא לשיטת תוספות דאם גדעו ופסלו לעשות את העיקר של האילן עו"ג אסור כל האילן דדמי לחפר בה בורות שיחין ומערות דנאסר כל שאר הקרקע. והא דכתוב בפרשת ואתחנן ואשריהם תגדעון לנטעו ולסוף עבדו ופסיליהם תשרפון באש, דמיירי בגידעו ופסלו לעבוד כל האילן וזה נכון. וביותר לפי מה שחידשו בתוספות דגידעו ופסלו לעבוד רק הגדולין לא מיתסר דוקא רק היכי שהשתחווה להגידולין ג"כ יעוי"ש, א"ש מה דכתיב ופסילי אלהיהם תגדעון כיון דגדוע ע"כ בלא נתכוין רק לעבוד את הגידולין בלבד, ואם כן לא מיתסר בפיסול וגידוע בלבד רק מי שישתחוה לע"ג ג"כ, אולם רבינו ורמב"ן פליגי עליהם בזה ובזה ודו"ק. ועיין דף נ"ב. מה דדריש מהנך קראי משפסלו נעשה אלוה יעו"ש. ואם כן להספרי דמוקי לה בגידעו ופסלו מוכח איפכא דגם בזה נאסר מיד ודוק היטב.

הלכה ז

וכל ציפויי עכו"ם הרי הן בכלל משמשיה.

כן מפורש בירושלמי פרק ארע"ק ופרק כל הצלמים, ומ"ד עו"ג כנדה ומשמשיה כשרץ כל עצמו אינו כתיב נדה אלא במשמשין וטמאתם את צפויי פסילי כספך ואת אפודת מסכת זהביך כו' תיפתר בחקוקים ע"ג תפתר במשתחוים לאיפוד עצמה, הרי מבואר דמשמשין הוו ואינם אסורים עד שיעבדו הא עשה אותן צפוי לע"ז ועדיין לא ציפן לא נאסרו. ובזה א"ש מה דבתמורה כ"ח אמר טעמא דמיעטא קרא הא לא"ה הו"א צפוין מותר, והא כתיב ואבדתם את שמם כל העשוי לשמם, ודחי ההוא לכנות לה שם דמכל העשוי לשמם הו"א דאפילו נעשו לצפוי ע"ז אסירי אף שלא נצפו לע"ז ודו"ק. ומיהו למאן דאמר ציפוי הר כהר ושרי להדיוט, דבטל הציפוי להר גופיה ואינו נאסר, ולחד פירוש בתוספות אע"ג דעובדין גם להציפוי מיחשב כההר גופיה הוא הדין להחמיר דאע"פ שלא צפו את הע"ז ג"כ אסירי כמו ע"ז של עו"ג אעפ"י שלא נעבדו ובאופן שנגמר מלאכתו דלא מיחסר רק ציפוי, לכן מדויק לשונו של רבינו דדבר שאין בו תפיסת ידי

אדם דהציפוי אסור לכן הוי בכלל משמשין להקל דאם נתבטל ע"ז נתבטלו גם הן ואינן אסורים עד שציפוה לע"ז וז"ב.

ומה מחוור לפ"ז השמועה דתמורה דאמר הא לא מעטיה קרא ציפוי מותר פירוש ציפוי דבעלי חיים משום דחשיבי כבעלי חיים עצמן ובטלי' להבע"ח, והא כתיב ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, פירוש דכתיב רישא דענינא אבד תאבדון את כל המקומות ומקומות לא מיתסרי ועל כרחין למשמשיהן [גמרא עו"ג דף נ"ב יעוי"ש] ובתר כן כתיב ואבדתם את שמם פירוש אף העשוי להמקומות והוא צפויי ההר, וזהו באמת כפום סברא דילן דהוי בעית למימר דמיתבטל להההר, כן הוא, אבל מ"מ חל האיסור דגזה"כ הוא דהוי כע"ז גדולה ממחובר ומתלוש דהתלוש מיתסר לכן נאסרה משעת עשיה לצפות הע"ז כע"ז עצמה, שאסורה מיד בעשיתה לעבדה, ודחי ההוא לכנות לה שם, ואם כן רק השתא דכתיב מן הבקר להוציא הנעבד, תו ידעינן דלא תחמוד כסף וזהב עליהן כתיב בבעלי חיים ג"כ משום דקרא מסיים כי תועבת ד' אלדיך הוא, ובעלי חיים דמיתסרי לגבוה המה תועבת ד' כמו אתנן ומחיר דמיקרו כי תועבת ד' אלדיך גם שניהם וז"ב מאד בפשט הפסוק ועיין. ולא מיתסרי ציפויים רק מה שעליהן הא מה שנעשו לא מיתסרי דאינן מגוף הע"ז רק כמו משמשין, ורש"י פירש דרך אחר, והתוספות בפרק כל הצלמים הבינו לפי המסקנא ג"כ לא מיתסר רק לגבוה וכבר העידו בתמורה דליתא לזה ודו"ק.

הלכה יא

עכו"ם שנשברה מאליה שבריה אסורים בהנאה עד שיבטלוה לפיכך המוצא שברי עו"ג הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא בטלוה העו"ג.

עיין בזה רמב"ן. ובאמת ירושלמי מפורש כדברי רבינו בהלכה ג' בפרק כל הצלמים. רבי בא בשם רב שברי דרקון הרי אלו מותרין, דרקון שלם ונשבר הרי אלו אסורים, ושבורין מן השלם באו, ר' חזקיה בשם רב כיני ראה אותן משתחוין לדרקין שלם ונשבר אסורין, הרי בהדיא דשברי ע"ז אסורין אם מצא, והא דתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת דרקון יוליכם לים המלח, דוקא כלים ועליהם צורת דרקון, הא מצא דרקון לחוד בלא כלי מושלך בשוק, מותר דספק שמא עבדום, ואף אם עבדום שמא ביטלום ומפני זה השליכו אותם בשוק והוי ספק ספיקא ומותר, והא דנקיט המוצא שברי צלמים לדייק הא שברי ע"ז אסורים, וטעמא מפני שמושלך בשוק נאמר דביטלו, הא אם מצא כלי בשוק, על כרחין דנאבד שלא מדעת האובד דאי לא"ה כי התקצף באלקיו הכלי לא היה משליך לאיבוד ואין כאן ספק ספיקא, וזה דלא כרבותינו בתוספות בהמוצא כלים ועליהם צורת דרקון והא דתניא מצא צורת דרקון וראשו חתוך כו' הוה"ד מצא

שלם מותר ונקיט ראשו חתוך משום הא דתני' ודאי ישראל חתכו אסור ולא אמרינן דהוי ספק ספיקא שמא מבטל העכו"ם דיאמר מדלא מצלא נפשה כו', וכן כתבו שם רבותינו בתוספות דביטלה ישראל הוי ספק ספיקא ושמא ביטלו ואפ"ה אסור, ונעלם זה מעינו הבהיר של המשל"מ שנסתפק בזה. ואע"ג דתאמר דעל הרוב הוא נעבד, מ"מ מצטרף לספק אם ביטלו העו"ג דזה חזינן דהוי ס"ד דספק ביטלום מוציא מידי ודאי, כ"ש וכ"ש דיוציא היכי שאינו ודאי שנעבד, כיון דעכשיו איכא רובא לביטול שמא העו"ג חתכו, ושמא אף אם ישראל חתכו ג"כ מבטל דיאמר עו"ג מדלא מצלא נפשה כו' ונגד המיעוט שמא לא ביטל איכא מיעוט דלא עבדו ליה, וזה ברור לכל מסתכל בתוספות ד"ה ספק עו"ג בדף מ"ב.

ובזה מיושב מה שפירשו בתוספות ד"ה מפני שחולדה וברדלס מצויין שהבור רשות הרבים ואין זה ספק טומאה ברשות הרבים דמיירי בבור קצר שהיה ראשו ממלא פי הבור, ולפ"ז הא דאמר אלא אימא הטילה כמין נופל כיון שספק אם נפל הוא הלא הוי ספק טומאה בר"ה וטהור, אולם לפ"ז ניחא דמיירי שכבר הוחזק עוברה ובזה אמר ר' יהושע בן לוי דמביאה קרבן ונאכל בנדה. ובכ"ז כיון דלאו ודאי הוי ספק הרגיל מוציא מידי ודאי, כזה, שאינו רק בגדר רוב, והא דמייתי דספק מוציא ודאי דאי לא הוי מוציא אע"ג דספק טומאה בר"ה טהור, זהו דוקא היכי דלא הוי בחזקת טומאה, משא"כ כאן שהבור איתחזיק בטומאה ועיין ריש נדה דשם דוקא מפני שהמקוה בחזקת טהרה עמדה וכשטבל הטמא לא נודע שחסרה ובחזקתה הראשונה קיימא המקוה, והבן היטב. כי לפי המסקנא דאף אם ישראל חתכו ג"כ מצינן לאמר דבטלו העו"ג הוי ספק הרגיל שמא עו"ג חתכו ושמא ביטלו כשחתכו ישראל. ומה דפירש בתוספות דלא הוי ספק הרגיל זה לפי סברתך דתחלק בין שבורה לחתיכה משום דמצוי שבירה מאליה, ותחשוב רוב שבירות לאיסור, בינה זה ודו"ק. ולפ"ז אפשר דצלמים דספק נעבדו מותרים אף אם ישראל ביטלן וכסברת המשל"מ ואפשר נמי דבדרקון דעל הרוב נעבד כי מצאו מושלך אסור אף לשיטת רבינו אולם לא מחוור דנראה לשיטת רבינו דרקון שוה לכל הצלמים ודו"ק בכ"ז.

הלכה יב

מזבח כו' עד שינתץ רובו.

בירושלמי מזבח צריך לפגום כל אבן ואבן ונראה דדייק מדכתיב כל אבני מזבח "וכל כתיב ואין רובו ככולו" ואשכחן בזה פלוגתא בהוריות דכתיב כל עדת בני ישראל ישגו

אם רובו ככולו ויעוי' בבלי שם דמסיק דרובו ככולו ובירושלמי שם מסיק דעד שיורו רובן יעו"ש. ויעוי' טורי זהב או"ח סי' ש"פ.

פרק ט

הלכה ח

כך אין מוכרין להם דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובים וארויות כו'.

הנה בגמ' פריך בלא טעם דנזק רבים הוי כבהמה גסה דאין מוכרין ולא בעי לאמר דפירושו דעל ידי ספסירא גם כן אסור משום דהיתר דע"י ספסירא לא נזכר במשנה וכאן נשנית זו בתר זו ומשום זה משני בשבורה דנזכר לעיל במשנה גבי בהמה גסה דר' יודא מתיר יעוי"ש וכיו"ב מצאנו בכתובות פ"ז שבועה מאי עבידתי' ולא אמר שבועה דאשתבע לי דלא פרעתיך משום שלא נזכר זה במשנה עיי"ש היטב אולם רבינו דבהלכות שבת פרק ך הלכה ה' כתב דע"י סרסור מותר למכור חיה גסה אם כן סתם כאן דאין מוכרין אפילו ע"י סרסור וכמו כל הני דחשיב דאין מוכרין דברים שהן מיוחדין למין ממיני עו"ג דאין מוכרין גם ע"י סרסור ופשוט מאד.

הלכה יא

ואם עבר ובנה שכרו מותר.

יעויין בגמרא ולכן כאן גבי כיפה דהוי משמשין לעו"ג ואינן אסורין עד שיעבדו לכן שכרו מותר בפשטות, אולם לעיל פרק ז' הלכה ה' גבי העושה ע"ג לעו"ג דהיא אסורה בהנאה מיד תיכף משנעשית כתב הטעם משום שמכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה ובגמ' פירוש משום דיש לשכירות מתחילה ועד סוף ובמכוש אחרון לית שוה פרוטה, והא דלא מיתסר כל השכירות משום פחות מפרוטה המעורב דמי עו"ג, דמעו"ג אסור להנות פחות מפרוטה דלא ידבק בידך מאומה כו' [ועיין תוספות מש"כ בזה], נראה לנו דקיימא לן דכל איסור אף איסור עו"ג בטל ברובא ביבש ביבש לשיטת כמה פוסקים, אם כן לכאורה לבטל האי דמי מכוש אחרון דהוי פרוטה אפילו בכל הדמים ואמאי שכרו אסור לולא דמכוש בתרא לאו שוה פרוטה, ונראה משום דאמרו בשלהי ביצה דממונא לא בטיל דאם נתערבו חטים בחטים של חבירו אטו מבטיל בטל, רק דאיסור שאינו תלוי בממון מבטיל בטל וכמו נתערבה בשר טריפה של ראובן בכשירות של שמעון בטיל דאין האיסור שייך אל הממון, אבל האיסור השייך להממון מיבטל בטיל, וכמו כאן דהאיסור מונח על דמי ע"ז שנוטל בעד שמתקן עו"ג, אם כן אם לא ישלם לו פרוטה הלא חשוב ממון אצל ישראל האומן ויתבע ממנו הפרוטה וב"ד יהיו נזקקין לזה, נמצא

דזה זכות ממון שיש לו אצל הגוי עבור העו"ג פרוטה, וכיון שכן ממון כזה לא מיבטל בטל, והאיסור שבא מסיבת הממון הוא איסורי דמי עו"ג גם כן לא מיבטל בטל בהממון, אבל פחות מפרוטה דאצל ישראל לא שוה ממון וישראל מחיל ליה כי לא יהיב ליה נמצא הוא כמו איסור דעלמא לא איסור ממון עו"ג ומיבטל בטל בכל דמי ההיתר וזה נכון ולפ"ז אתי שפיר דין של רשב"א בא"ל העבר ק' חביות בחמשים פרוטות ונמצא אחת יין נסך דשכרו מותר דמיבטל בטל.

ובזה יתישב מה דדחי הגמרא פרק השוכר אה"פ דלעולם דמי עו"ג ביד עו"ג אסורין, ורבה בר אבוה דאמר זילו זבינו כל מה דא"ל משום דכיון דדעתייהו לאגיורי מיבטל בטלה, דתימה תקרובות עו"ג דלית להו ביטול מאי איכא למימר [כמו שתמה ה"ר אלחנן] ולפ"ז אתי שפיר כיון דלבטל איסור לכתחילה אף דהוא מן התורה, בכל זה קודם שנתגייר בן נח אינו מצוה על זה ובפרט דאיהו מותר בהנאתן וכמו ששרא להו לזבוני דלא אסור גוי להנות מעו"ג ואין זה בכלל אביזרייהו דעו"ג, ואם כן כיון שימכרו ויערבבו כל הדמים ויתגיירו, תו הוי אצלם ככל איסור המעורבב כיון שלא בא אצלם מחמת זכות ממון שתובעים מן פלוני, רק נמצא אצלם דמים המותרים. ודמים האסורים כעת ובעת שנתהוו דמים לא היו אסורין להן, אם כן תו מיבטל בטל, וכיון דלהבעלים בטל תו לא שייך לאמר על ישראל אחר דאסור להנות מהן דממונא הוא הבא מחמת מכירת עו"ג ולא יבטל דלמי שיש לו זכות הממון לו הלא בטיל, וכל זמן שלא יגיע ליד ישראל אחר אינו צריך לחקור עליו אם הוא בטל ודו"ק. אמנם שיטת רבינו דכל איסורי דעו"ג לא בטיל הואיל ואיסורו בכל שהוא דמאומה כתיב ולדידיה צ"ל כמו שבארו בתוספות דאי לאו דעביד מכוש אחרון לא הוי מגרע משכרו ונמצא דאין כאן דמי עו"ג כלל יעו"ש.

והנה בסברא שכתבנו לעיל אתי שפיר הא דאמרו בבכורות דף נ"ז שותפין שחלקו זה עשרה כבשים וזה ט' וכלב אחד, מה שכנגד הכלב אסורים יעוי"ש דקשה ליבטיל הך מחיר כלב בין הטלאים הכשירים, ואי דבע"ח לא בטלי הא זה מדרבנן דמה"ת כולהו בטלי ואם כן בדרבנן יש ברירה יעוי"ש שמפלפל באם יש ברירה ולפ"ז א"ש כיון דחלות אסורו בהתערובות הוא מכח זכות ממון שתובע בשותפו זה הטלה עבור הכלב שמחזיק וזה זכות ממון אם כן שפיר לא בטל הך תביעה וכיון דנאסר בתחילת התערובות וחל איסורו בתערובות האלו, תו לא מיבטיל אחרי זה בהנך ט' טלאים ונכון. אמנם שם מוכח דלא שייך ביטול, דרבנן בתוספות כתבו בפרק השוכר את הפועל גבי אתנן דאמר לה טלה סתם, דלא אמרו יש ברירה, דאין שם אתנן חל אלא על המבורר בשעת ביאה, ואילו כאן אמרו דאם אין ברירה כולם אסורים וחל שם מחיר כלב על בלתי היותו מבורר, וצ"ל

כמו שפירש רש"י גבי העבר לי ק' חביות בק' פרוטות דכולי אגרא שייך בהא חביות דיין נסך, ורמב"ן כתב דלא מהני למכור חוץ מדמי יי"נ דכיון דקבלנות הוי כל פרוטה אאגרא דהא חדא יהיב, כן הכא שהחליף עשר טלאים בט' וכלב הוי מסחר חדא והכלב משלים המחיר, וכולם הוו מחיר כלב, ורק אם נאמר ברירה הוי כמו שפירש שזה הטלה יהיה בעד הכלב, ולכן לא שייך ביטול כיון דכולהו הוו מחיר כלב, ולפ"ז גם כאן גבי אומן שבנאו לעשות כיפה לא שייך ביטול דנחשב המחיר בעד הכל ובעד המכוש האחרון, מתיחס הך פרוטה. ודו"ק, אמנם פחות מפרוטה לא נחשב לאסור הכל כמו בשוחט להאכיל לכותי פחות מזית ודוק. ובל"ז לא דמי הך דאתנן למחיר כלב, דהתם הטלאים שאינו נותן לה ודאי דלא יאסרו מדין אתנן כיון דרצונו תלוי איזה ליתן לה, ותו אינו חל רק על המבורר שהוא שלה בשעת ביאה דאם נתן לה אחר זה נאמר דהוי כחליפי אתנן שהלא היה בידו ליתן לה איזה שירצה ונאמר שאצלו נשאר האתנן והחליף עליו הטלה שנותן לה, והטלאים שנתערבו אצלו לא מיתסרי דשעבודא לא נתפס באיסור וכמוש"ב בתוספות שם תוד"ה ואינו חושש, אבל כאן שקיבל העשר טלאים. אחד שכנגד הכלב נתפס באסור מחיר כלב ופשוט ודוק.

הלכה יג

והעמידו בו עכו"ם וכו'.

נ"ב כן הגירסא בתוספתא עו"ג פרק ז' ודלא כרש"י ודוק. ובכס"מ: וצ"ל כו' אבל אם נתנו לו דמים קודם שעבדוה מותרים. נ"ב אם במוכר שיעבדוה לעצמה אם כן במכירתו לעו"ג תיכף נאסרת דהוי של עו"ג ואם להעמיד בה עו"ג והוו משמשין כי עבדוה אחר שקבל המעות אמאי אסורה. וצ"ב.

פרק י

הלכה ד

ואסור ליתן להם מתנת חנם, אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי במכירה ולא בנתינה.

ודייק רבינו במכירה ולא בנתינה, הלא זה ידעינן מלא תחנם לא תתן להם מתנת חנם לר' יהודא דקיי"ל כוותיה. אך הורה לנו פרט חדש, דבירושלמי פרק לפני אידהן הלכה טית לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם, והתני' מעשה בר"ג שהיה מהלך בדרך וראה גלוסקין אחת כו' אמר לטבי עבדו טול גלוסקין כו' כו' א"ל מבגוי טול גלוסקין זו כו' ולא קאמר שום תירוץ, והברור דכוונתו, דוקא דבר שהוא ממון של ישראל אסור לתתן לגוי,

אבל דבר שהוא הפקר ולא זכה בו עדיין שרי ליתן לעו"ג ולכך טבי עבדו דלית ליה זכי' לנפשיה דמה שקנה עבד קנה רבו, ומי היה הזוכה ר"ג ואיהו לא נתכוון לזכות בו רק הגביהו כדי שלא להעביר על האוכלין ולכך שרי ליתן לנכרי [ומ"מ מדייק דשרי בהנאה דאל"ה אסור אע"ג דאינו שלו כמו שכתבו תוספות פסחים דף כ"ב ע"ב ד"ה ואמה"ח שמחזיק לו טובה] ולכן אמר למדנו שאין מעבירין על האוכלין, היינו דאל"כ רק הגביה לצורך עצמו ולזכות בו, איך היה רשאי ליתן לגוי, וע"כ משום דאין מעבירין על האוכלין וזה שדייק רבינו מהך דנבילה של גוי במכירה ולא בנתינה והיינו כמו בנבילה שהוי ממון של ישראל הא מידי דהפקירא שרי ודוק. אולם בעירובין פרק הדר, איתא אלעאי טול גלוסקין מן הדרך ולכך שפיר הקשו בתוספות איך רשאי ליתנו לגוי הא הוי של ישראל, אך גם זה ניחא, כיון שאמר שר"ג כיון ברוה"ק ואמר שלמדנו מדבריו שחמץ של גוי שאחר הפסח מותר, א"כ טרם שידע שחמצו של גוי מותר בהנאה, [דטרם שאמר ר"ג למיתב לגוי עדיין לא ידע שחמצו של גוי לאחר הפסח מותר בהנאה וידע ר"ג ברוה"ק] הא לא נתכוון ר' אלעי לזכות וכבר כתבו תוספות ב"ב דף נ"ד דאם יודע שמונח בידו ולא נתכוון לזכות לא קנה. יעו"ש א"כ תו עדיין הוי הפקירא ושפיר מצי למיהב לגוי ודו"ק.

הלכה ו

בהשגות. איני משוה לו בישיבת הארץ. פירוש דבריו בה' איסורי ביאה פרק י"ד יעוי"ש ומלשון הגזירה שוה של אתיא בטוב לו לא תוננו וכתיב כי טוב לו עמך מוכח דלאחמורי אתא בזמן שאין היובל נוהג ולהראב"ד אדרבא אתא להקל דאף בעיר עצמה יושב.

פרק יא

הלכה א

ולא יבנה מקומות כו' שיכנסו בהן רבים.

נ"ב הנקראים בלע"ז קלוב.

הלכה ה

בלח"מ. ונראה דמה שאמר והוא וכו'.

נ"ב וכן משמע בירושלמי סוף במה אשה עיי"ש ודוק.

פרק יב

הלכה ג

ובל יטמא כהן למתים.

נראה דחלוקין דהמקפת ומגלחת איש פטורה ואשה המטמאה כהן והכהן שוגג דבזה כתב רבינו בהלכות אבל פרק ג' הלכה ה' דהמטמא לוקה אינו נפ"מ בין ישראל לאשה דשניהם לוקין ובזה מיושב מה דנתקשו בתוס' ב"מ ל' וביבמות ה' דפשוט דאין עשה דהשבת אבדה דוחה ל"ת ועשה דטומאת כהן אע"ג דהוו עשה ול"ת שאינן שוין בכל ונילף מעשה דמצורע דדחי לאו ועשה דתגלחת ולפ"ז אתי שפיר דלא הוו כאינו שוה בכל כיון דהמטמא לכהן יהיה מי שיהיה הן איש או אשה לוקה ועדיפא מהך שכתבו תוס' בעשה ול"ת דאלמנה לכה"ג הואיל ועל האשה איכא לאו דלא יקחו. ודו"ק.

הלכה יד

שני בתי דינין כו'.

יעוין בכסף משנה בשם רד"ך. והנה מצאתי עוד פעם דפליגי אביי ורבא ולטעמייהו אזלי והוא בהוריות פ' ב' גבי הורה כהן משיח דסבר אביי למימר דיתבי בשני מקומות וקא מורו בתרי איסורי וא"ל רבא אטו שני מקומות גרמי כו' משום דכיון דמיירי דשניהן מפולין, אם כן כי הורו בשני איסורים כמו חלב ודם אם בחלב מורה הכהן משיח שמותר בעל הקרב והם מורים דאסור אז אינו רשאי לעשות כדבריו משום לא תתגודדו אף שמורה לעצמו אסור לעשות כדבריו וכי עשה שלא כדין אין זה שגגת הוראה לחייבו פר רק כשגגת מעשה לכן אמר אביי דמיירי בשני מקומות דאז הוי מצי להורות כדבריו ורבא אזיל לטעמי' דאף במקום אחד רשאי להורות בשתי בתי דינין כל ב"ד כדבריו לכן כי הורה בפרט מהחלב דמותר אף שב"ד מורין להחמיר הוי שגגת הוראה ומביא פר בפני עצמו ודו"ק. ושם פסק רבינו כרבא יעוי"ש ועיין שו"ת ר"מ אלשיך סי' נ"ט בזה.

הלכה טו

אחד ישראל ואחד כהן ששרט על המת אינו לוקה אלא אחת.

נ"ב נתבאר יפה בספר המצות מצות ל"ת סימן ק"ע באורך ובראיות חזקות יעוי"ש.

ויעוי' נזיר דף מ"א ע"ב בתוס' תוד"ה ואי כתב ועוד כיון דגלי רחמנא בזקנו דדחי עשה דגלוח כו' דכהנים כו' הוה"ד שידחה ב' לאוין ועשה כו' כו'. דדעתם ג"כ דגלוח זקן בכהן אינו רק לאו אחד ונכפלה האזהרה בתורה גבי גלוח זקן בכהנים משום שכן היו עושים

כהני העו"ג וזה באור דבריו ריש הלכה ז' דרך כהני עו"ג הי' שמשום זה נכפל האזהרה גבי כהנים.